

JAARVERSLAG 2016

INHOUDSOPGAVE

I. VERSLAG VAN HET BESTUUR

Voorwoord.....	4
1. Missie en strategie.....	6
2. Eumedion: gesprekspartner van beleidsmakers	11
3. Eumedion: overlegplatform met beursvennootschappen	20
4. Eumedion: participant in nationale en internationale gremia.....	24
5. Eumedion: dienstverlening aan deelnemers en informatie aan andere belanghebbenden ...	28
6. Deelnemers van Eumedion.....	33
7. Governance	34
8. Financiële situatie.....	42

II. EUMEDION JAARREKENING 2016

1. Balans vóór resultaatbestemming per 31 december 2016.....	44
2. Staat van baten en lasten 2016	45
3. Toelichting op de jaarrekening	46
4. Toelichting op de balans per 31 december 2016.....	49
5. Toelichting op de staat van baten en lasten 2016.....	52
6. Begroting 2016 versus werkelijke cijfers 2016	54

III. OVERIGE GEGEVENS

1. Controleverklaring van de onafhankelijke accountant.....	56
2. Samenstelling bestuur	62
3. Samenstelling bureau Eumedion.....	64
4. Samenstelling commissies en werkgroepen.....	66
5. Lijst van deelnemers	69
6. Contact	71

I. VERSLAG VAN HET BESTUUR

Voorwoord

Voor Eumedion was 2016 een bijzonder jaar. Eumedion bestond op 1 januari 2016, als voortzetting van de Stichting Corporate Governance Onderzoek voor Pensioenfondsen (SCGOP), precies tien jaar. Het tweede lustrum werd luister bijgezet door het in het najaar 2016 gehouden symposium met als thema de corporate governance en duurzaamheid in het verleden, heden en toekomst. Tijdens het symposium presenteerde prof. Niels Hermes (Rijksuniversiteit Groningen) een onderzoeksrapport naar Eumedion's bijdrage aan de bevordering van de corporate governance en duurzaamheid in de periode 2006-2016. Het rapport laat zien dat Eumedion in Nederland heeft bijgedragen aan een verbetering van de dialoog tussen ondernemingsbesturen en aandeelhouders. Ook heeft Eumedion een positieve impuls gegeven aan de verhoging van de participatie van aandeelhouders aan de besluitvorming op de aandeelhoudersvergadering (AVA). Volgens de onderzoekers is een deel van het succes terug te voeren op de relatief kleine omvang van zowel het secretariaat als het bestuur van Eumedion. De organisatie is hierdoor wendbaar, de coördinatiekosten laag en de communicatie direct. Uit interviews blijkt voorts dat de stakeholders Eumedion "zeer goed geïnformeerd" vinden en dat zij "kennis van zaken" heeft.

Deze onderzoeksresultaten over de eerste tien jaar van Eumedion bieden een goede basis voor de volgende tien jaar. Dat wordt nog verder ondersteund door twee belangwekkende zaken die in 2016 plaatsvonden. Ten eerste werd eind 2016 een nieuwe, geactualiseerde versie van de Nederlandse Corporate Governance Code gepubliceerd. Eumedion is een belangrijke aanjager geweest van de actualisering van de code. De geactualiseerde code legt de focus op lange termijn waardecreatie, een juiste interne cultuur bij beursvennootschappen, een versteviging van het risicomanagement en een betere verslaggeving over deze zaken. De code is hierdoor voor betrokken beleggers weer een nuttig instrument geworden om bestuurders en commissarissen ter verantwoording te roepen. In december 2016 werd daarenboven overeenstemming bereikt over de tekst van de nieuwe richtlijn aandeelhoudersrechten. Eumedion heeft zich altijd voorstander getoond van deze richtlijn. De herziene richtlijn bevat een aantal nieuwe aandeelhoudersrechten, waaronder een jaarlijkse stem over de implementatie van het bezoldigingsbeleid. Naast nieuwe rechten, zijn ook de verantwoordelijkheden voor met name institutionele beleggers uitgebreid. Alle Europese institutionele beleggers dienen een verantwoord stem- en engagementbeleid te voeren en transparant te zijn over bepaalde zaken die in de mandaten zijn geregeld. De herziene richtlijn moet uiterlijk eind 2019 in de Nederlandse wet- en regelgeving zijn omgezet. Vooruitlopend hierop heeft Eumedion aangekondigd om de eigen best practices voor betrokken aandeelhouderschap in 2017 te herzien om deze al zoveel mogelijk in lijn te brengen met de in de herziene richtlijn vervatte nieuwe verplichtingen voor

Eumedion

institutionele beleggers. Eumedion wil laten zien dat haar deelnemers voorop lopen in betrokken aandeelhouderschap en dit ook tonen via best practices die 'state of the art' zijn.

Deelnemers brachten dat betrokken aandeelhouderschap in 2016 ook in de praktijk bij individuele beursvennootschappen. Het aantal op de aandeelhoudersvergadering (AVA) uitgebrachte stemmen lag in 2016 op een recordhoogte: bij de 2016-AVA's van de AEX-vennootschappen was gemiddeld 71,5% van het totale aandelenkapitaal aanwezig of vertegenwoordigd. In 2015 was dit nog 69,6%. Bij de AMX-ondernemingen was de stijging van de participatiegraad van aandeelhouders nog duidelijker: 65,2% in 2016 tegenover 58,6% in 2015. Betrokken aandeelhouders voorkwamen dat Ahold zogenoemde synergiebonussen zou toekennen aan haar bestuurders als de beoogde synergievoordelen van de fusie met Delhaize zouden zijn gerealiseerd. Het voorstel werd na een uitgebreide dialoog tussen Eumedion-deelnemers en Ahold van de agenda gehaald. Datzelfde gebeurde met een voorstel voor de AVA van DSM. DSM trok, ook weer na een uitgebreide dialoog met Eumedion-deelnemers, een voorstel in om houders van preferente aandelen relatief gunstig te belonen in vergelijking met de huidige, lage rentestand. Dit toont aan dat betrokken aandeelhouderschap steeds volwassener wordt: er wordt niet 'alleen' maar deelgenomen aan de stemmingen op de AVA's, maar er wordt ook een intensieve dialoog met vennootschappen aangegaan als er serieuze bezwaren bestaan tegen bepaalde voorstellen.

Te midden van deze successen willen wij de rol van Peter Borgdorff memoreren. Na zes jaar voorzitterschap – het statutaire maximum – heeft Peter op 1 januari 2017 de voorzittershamer overhandigd aan Garnt Louw. Onder voorzitterschap van Peter is Eumedion tussen 2011 en 2017 verder geprofessionaliseerd en is haar invloed aanzienlijk uitgebreid, zoals ook bleek uit het eerder aangehaalde onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen. Daarnaast is het concept 'betrokken aandeelhouderschap' in die periode in Nederland echt van de grond gekomen. Wij zijn hem daarvoor veel dank verschuldigd.

Tot slot willen wij langs deze weg benadrukken dat Eumedion haar successen alleen kon boeken dankzij de inzet, capaciteit en expertise van de afgevaardigden van de deelnemers, en de financiële steun van de deelnemers voor het werk van de stichting. Wij willen hen hiervoor hartelijk bedanken. Dat geldt ook voor de Eumedion-staf die het bestuur en de deelnemers altijd met kennis, raad en daad ten dienste stond.

Den Haag, 15 juni 2017

Garnt Louw, voorzitter

Rients Abma, directeur

1. MISSIE EN STRATEGIE

Eumedion, statutair in Amsterdam gevestigd, heeft in 2014 haar missie en strategie herijkt. De licht aangepaste missie en strategie zijn op 1 januari 2015 in werking getreden. In dit hoofdstuk wordt een overzicht verschaft van de missie en strategie van Eumedion voor de periode 2015 – 2018.

1.1 Missie

Eumedion's missie is, kort gezegd:

1. Het bevorderen van goed ondernemingsbestuur en duurzaamheidsbeleid bij Nederlandse beursvennootschappen. Dit draagt bij aan een duurzame waardecreatie van deze vennootschappen en aldus ook aan een beter risico-rendementsprofiel van de deelnemers van Eumedion.
2. Het bevorderen van betrokken aandeelhouderschap door de bij Eumedion aangesloten deelnemers. Deze deelnemers hebben van nature een lange termijn beleggingshorizon.

Alleen institutionele beleggers (waar dan ook gezeteld) met belangen in Nederlandse beursvennootschappen kunnen gewone deelnemer van Eumedion zijn. Eumedion kent daarnaast een aantal geassocieerde deelnemers.

1.2 Ambities voor 2018

Eumedion stelt zich voor 2018 de volgende ambities:

1. Aandeelhouders van Nederlandse beursvennootschappen hebben nog steeds voldoende rechten om de ondernemingsleiding ter verantwoording te roepen en maken hier betekenisvol en verantwoord gebruik van. De jaarverslagen en jaarrekeningen van beursvennootschappen zijn nog inzichtelijker en inhoudsvoller geworden; de jaarverslagen bieden een meer holistisch, geïntegreerd beeld van de waardecreatie, de duurzaamheid van het verdienmodel van de onderneming en van haar materiële langetermijnrisico's. De accountantsverklaringen zijn inhoudsvoller en ondernemings specifieker geworden en de accountant staat 'mentaal' dichter bij de belegger dan bij de ondernemingsleiding. Bij Eumedion aangesloten deelnemers benutten de rijkere informatie bij het invullen van hun rol als betrokken aandeelhouders.
2. De Eumedion-deelnemers stellen zich in woord en daad op als betrokken aandeelhouders. De Eumedion best practices voor betrokken aandeelhouderschap worden goed nageleefd. De nieuwe Europese richtlijn aandeelhouderbetrokkenheid is vastgesteld en bevat een goede balans van nieuwe rechten voor aandeelhouders en verantwoordelijkheden voor institutionele beleggers.

3. Eumedion-deelnemers zijn volwaardige gesprekspartners van de Nederlandse beursvennootschappen, kunnen het beleid en de strategie van deze vennootschappen *challengen* en weten veranderingen te bewerkstelligen. Eumedion faciliteert haar deelnemers hierbij.
4. Eumedion is voor haar deelnemers hét onderzoeks- en kenniscentrum op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Eumedion is een invloedrijke en zichtbare organisatie waarmee deelnemers zich kunnen identificeren en een organisatie die een aantrekkelijk dienstenpakket voor haar deelnemers biedt.

1.3 Strategie om missie en ambities te behalen

Eumedion tracht haar missie en ambities onder meer te bereiken door:

- Het bevorderen van overleg tussen institutionele beleggers onderling en met Nederlandse beursvennootschappen (collectief betrokken aandeelhouderschap);
- Het voeren van overleg met nationale beleidsmakers, instellingen van de EU en markttoezichthouders (de Autoriteit Financiële Markten (AFM), De Nederlandsche Bank (DNB), de European Securities and Markets Authority (ESMA)), met de *standard setters* voor verslaggevingsregels (zoals de Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ), de International Accounting Standards Board (IASB), de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB), de International Integration Reporting Council (IIRC) en de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (NBA)) alsmede met andere relevante autoriteiten en brancheorganisaties;
- Het beïnvloeden van wet- en regelgeving;
- Het verlenen van diensten aan haar deelnemers op het terrein van corporate governance en daaraan gerelateerde aspecten van duurzaamheid;
- Het informeren/mobiliseren van publiek/belanghebbenden (communicatie).

1.4 Operationele doelstellingen

Uitgangspunten t.a.v. het beïnvloeden van wet- en regelgeving

- *Invloed:* aandeelhouders moeten serieuze invloed binnen de beursvennootschap kunnen uitoefenen.

Eumedion

- *Transparantie*: Beursvennootschappen dienen betekenisvolle financiële én niet-financiële informatie te verschaffen, zodat kapitaalverschaffers zich een goed beeld kunnen vormen van het reilen en zeilen van de onderneming.
- *Verantwoording*: het bestuur, de raad van commissarissen (RvC) en de externe accountant leggen over hun werkzaamheden serieuze verantwoording af aan de AVA.
- ➔ Gesprekspartners zijn primair de Europese beleidsmakers (Europese Commissie, Europese Raad en Europees Parlement), nationale beleidsmakers (ministeries, leden van de Tweede en Eerste Kamer), nationale en internationale 'standard setters' op het terrein van verslaggeving en audit (IASB, IAASB, IIRC, RJ, NBA) en toezichthouders (ESMA, AFM). Dit geschiedt door participatie in de volgende organen teneinde de 'output' daarvan te beïnvloeden:
 - Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ)/Stichting voor de Jaarverslaggeving (SJ);
 - Adviserend panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM;
 - Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM;
 - International Corporate Governance Network (ICGN);
 - Global Network of Investor Associations (GNIA);
 - Global Stewardship Codes Network;
 - IIRC
 - Capital Markets Advisory Committee van de IASB;
 - User Panel van de European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG);
 - Commissie Governance, Risk en Compliance van de NBA;
 - NBA-platform Integrated Reporting;
 - Deelname aan ad hoc expertmeetings van de Europese Commissie en van ministeries;
- ➔ Eumedion monitort en reageert op alle beleidsvoorstellen die betrekking hebben op de hierboven genoemde drie aandachtsgebieden. Het moet dan altijd gaan om voorstellen die de positie van de institutionele belegger in de hoedanigheid van aandeelhouder (kunnen) raken. Eumedion kan op deze terreinen ook 'agendazettend' zijn door position papers te publiceren en uit te dragen. Het voorgaande betekent ook dat Eumedion niet reageert op voorstellen die puur de positie van

Eumedion

de institutionele belegger als organisatie raken. Dit wordt overgelaten aan specifieke brancheorganisaties zoals de Pensioenfederatie, DUFAS en het Verbond van Verzekeraars.

Uitgangspunten t.a.v. de collectieve dialoog met beursvennootschappen

- Dialoogpartners zijn de individuele vennootschappen met statutaire zetel in Nederland waarvan aandelen actief worden verhandeld of binnen afzienbare tijd zullen worden verhandeld op een Nederlandse gereguleerde markt.
- Gespreksonderwerpen zijn de jaarlijkse Eumedion-speerpuntenbrief, governance –en duurzaamheidszaken, risicomanagement, distributiebeleid, alsmede strategie-executie en (voorgenomen) bestuursbesluiten die het karakter en de identiteit van de onderneming kunnen veranderen, alsmede de verslaggevingsaspecten die samenhangen met deze onderwerpen.
- Eumedion organiseert voor haar deelnemers dialogen met de AEX-beursvennootschappen en met zoveel mogelijk AMX-ondernemingen. Eumedion bereidt de dialogen met een schriftelijke analyse voor en organiseert voorbereidende conference calls met betrokken deelnemers. De dialoog zelf wordt geleid door de Lead Investor, waarbij er ruimte is voor een actieve participatie van alle betrokken deelnemers alsmede van het secretariaat van Eumedion. Na afloop van de dialoog wordt er voor de bij de dialoog betrokken deelnemers een gespreksverslag gemaakt.
- Onder bepaalde voorwaarden kan het Eumedion-secretariaat en/of -bestuur de dialoog zonder deelnemers aangaan, namelijk als 1) de Beleggingscommissie dit wenselijk acht en 2) het Algemeen bestuur hiermee akkoord is. Een dergelijke dialoog kan bijvoorbeeld wenselijk zijn wanneer zich bij een bepaalde vennootschap kwesties voordoen die bredere implicaties (kunnen) hebben dan voor de betreffende vennootschap, en/of er geen Lead Investor is. In een dergelijk geval zullen de Beleggingscommissie en het Algemeen bestuur voorafgaand aan de dialoog op de hoogte worden gesteld van de Eumedion-kernboodschappen.
- Deelnemers kunnen in de dialogen met beursvennootschappen ook de belangen van obligatiehouders behartigen, voor zover deze belangen in het verlengde liggen van hun lange termijn betrokken aandeelhouderschap.

Uitgangspunten t.a.v. dienstverlening

- Eumedion faciliteert deelnemers om zich als betrokken aandeelhouders op te stellen. Daaronder valt:
 - Het ‘onderhouden’ van de Eumedion best practices voor betrokken aandeelhouderschap en het monitoren van de naleving daarvan.

Eumedion

- Het beïnvloeden van wet- en regelgeving t.a.v. het uitoefenen van stemrecht en het ondernemen van engagementactiviteiten (zaken als ‘grensoverschrijdend stemmen’ en transparantiebepalingen over stem- en engagementbeleid passen hierin).
- Het bevorderen van relevante transparantie door het beïnvloeden van verslaggevingsregels voor de jaarrekening, het bestuursverslag en de controleverklaring van de accountant.
- Het monitoren en eventueel beïnvloeden van wet- en regelgeving op basis waarvan bepaalde soorten ondernemingen worden uitgesloten (bijvoorbeeld clustermunitiefabrikanten) en het voor deelnemers openbaren van uitsluitingslijsten die op basis van wettelijke verboden mede door de officiële autoriteiten zijn opgesteld.
- Het verzenden van ‘alerts’ in het geval er een controversieel onderwerp op de agenda van een AVA staat.
- Het verzenden van overzichten van wie naar welke AVA gaat, opdat Eumedion-deelnemers desgewenst de betreffende persoon stem- en/of spreekvolmachten kunnen geven.
- Het ondersteunen van deelnemers bij het opstellen van spreekteksten voor de AVA en het bieden van ondersteuning bij het opstellen van de prioriteiten voor de dialogen met beursvennootschappen.
- Het informeren van de deelnemers over actuele ontwikkelingen op het terrein van corporate governance en duurzaamheid via onder andere de maandelijkse nieuwsbrief en de website.
- Eumedion beantwoordt vragen van deelnemers op het terrein van corporate governance en duurzaamheid; hierin past ook het uitzetten van (academisch) onderzoek en het houden van rondetafelbijeenkomsten, seminars en symposia.

Het bestuur zal zich in 2017 buigen over een strategie-update en deze in de Deelnemersvergadering van 14 december 2017 ter goedkeuring aanbieden.

2. EUMEDION: GESPREKSPARTNER VAN BELEIDSMAKERS

Eumedion is ook in 2016 gesprekspartner van de nationale en Europese beleidsmakers en toezichthouders geweest voor beleid en wetgeving op het terrein van corporate governance, aandeelhoudersrechten, duurzaamheid en verslaggevingsstandaarden. Net als in voorgaande jaren waren in 2016 de overkoepelende doelstellingen het handhaven en zonodig vergroten van de invloed van aandeelhouders, het vergroten van de transparantie door beursvennootschappen en het verbeteren van de verantwoording van het bestuur, de RvC en de externe accountant aan de AVA. 2016 was in dit opzicht een belangrijk jaar: zowel de derde versie van de Nederlandse corporate governance code als de tekst van de herziene richtlijn aandeelhoudersrechten werd vastgesteld en de Minister van Veiligheid en Justitie ontvouwde zijn plannen voor de modernisering van het ondernemingsrecht.

2.1 Invloed van aandeelhouders

Eumedion vindt dat aandeelhouders serieuze invloed binnen een beursvennootschap moeten kunnen uitoefenen. Op dit terrein werd in 2016 een stapje vooruit gezet. In december 2016 bereikten de onderhandelaars van de Europese Raad, het Europees Parlement en de Europese Commissie een akkoord over de tekst van de **richtlijn aandeelhoudersbetrokkenheid**. De richtlijn moet in 2019 in de Nederlandse wet- en regelgeving zijn omgezet. Op grond van deze richtlijn krijgt de AVA van 'grote' beursvennootschappen het recht om jaarlijks een adviserende stem uit te brengen over het remuneratierapport waarin de RvC verantwoording aflegt over de uitvoering van het bezoldigingsbeleid. Deze bevoegdheid voor de AVA kent Nederland nog niet. Eumedion heeft hier al lange tijd voor gepleit, omdat een dergelijke AVA-bevoegdheid de verantwoordelijkheidsstelling van de RvC voor de uitvoering van het bezoldigingsbeleid aanscherpt. De richtlijntekst bepaalt verder dat de AVA het recht moet hebben om het bezoldigingsbeleid van het bestuur vast te stellen. Deze bevoegdheid is al sinds 2004 in het Nederlandse vennootschapsrecht opgenomen. Wel nieuw is de eis dat het bezoldigingsbeleid ten minste één maal in de vier jaar ter vaststelling aan de aandeelhouders moet worden voorgelegd en dus niet alleen maar bij elke materiële wijziging zoals nu in Nederland het geval is. Teleurstellend is dat de richtlijntekst niet voorschrijft dat significante transacties tussen verbonden partijen ('related party transactions') voortaan ter goedkeuring aan de AVA moeten worden voorgelegd. De Europese instituties vinden dat goedkeuring door de RvC daarvan voldoende is. De EU-lidstaten mogen echter in hun nationale wetgeving voorzien in een goedkeuringsbevoegdheid voor de AVA van majeure 'related party transactions' en voorschrijven dat de controlerend aandeelhouder (en partijen die aan hem zijn gelieerd) wordt uitgesloten van deelname aan de besluitvorming over dergelijke voorstellen in de AVA

In haar in juni 2016 gepubliceerde **position paper over de bescherming van minderheidsaandeelhouders in beursvennootschappen met een controlerend aandeelhouder**¹ heeft Eumedion de wetgever opgeroepen om van deze zogenoemde lidstaatoptie gebruik te maken. Eumedion vindt dat een zuivere besluitvorming omtrent majeure transacties tussen de vennootschap en de controlerend aandeelhouder – te denken valt aan een majeure transactie tussen de controlerend aandeelhouder en een vennootschap die wordt gecontroleerd door dezelfde aandeelhouder – moet worden gewaarborgd. Bij dergelijke transacties spelen grote potentiële belangenconflicten en de consequenties hiervan kunnen voor minderheidsaandeelhouders groot zijn. Voor dergelijke transacties is daarom onafhankelijke aandeelhoudersgoedkeuring (dus zonder bemoeienis van de controlerend aandeelhouder) nodig. Dat zou ook het geval moeten zijn bij een voorstel tot statutenwijziging dat erin voorziet om de controlerend aandeelhouder bijzondere of extra rechten toe te kennen, bijvoorbeeld de toekenning van extra stemrechten of een vetorecht. Eumedion heeft de wetgever tevens aanbevolen om de besluitvorming door de AVA over majeure transacties aan een gekwalificeerde stemmeerderheid van twee derde te onderwerpen als minder dan de helft van het geplaatste kapitaal op die AVA aanwezig of vertegenwoordigd is. Het position paper bevat nog een aantal andere voorstellen die zich wat Eumedion betreft zouden moeten ontwikkelen tot marktpraktijk. Het position paper werd door Eumedion opgesteld in verband met haar toenemende zorgen over de mogelijkheden die het Nederlandse vennootschapsrecht aan oprichters en controlerend aandeelhouders van beursvennootschappen biedt om zich te verschansen tegen de invloed van minderheidsaandeelhouders. Dit beïnvloedt het Nederlandse beleggingsklimaat negatief. Eumedion heeft dit niet alleen via een position paper, maar ook via een opiniërend artikel in Het Financieele Dagblad aan de orde gesteld².

In zijn in december 2016 gepubliceerde nota over de modernisering van het ondernemingsrecht gaat de Minister van Veiligheid en Justitie uitgebreid in op de door Eumedion in het position paper gedane voorstellen. Naar aanleiding van het position paper kondigde de minister aan de positie van minderheidsaandeelhouders na gestanddoening van een overnamebod onder de loep te zullen nemen. Zo overweegt hij enerzijds om de drempel voor uitstoting van minderheidsaandeelhouders te verlagen en anderzijds om de eisen aan de besluitvorming van bepaalde transacties binnen een jaar na gestanddoening van een overnamebod te verhogen. “Bezien kan worden of op deze wijze de in de praktijk en de jurisprudentie ontstane zorgvuldigheidsplichten voor bieders c.q. grootaandeelhouders na gestanddoening van een openbaar bod nader in de wet kan worden

¹ <http://bit.ly/29jANuS>.

² <http://bit.ly/2dRvugd>.

geconcretiseerd”, aldus de minister. Een concreet wetsvoorstel zal waarschijnlijk pas door een nieuw kabinet worden opgesteld.

In het kader van een consultatie over een **voontwerp van de Wet herstel en afwikkeling van verzekeraars** heeft Eumedion zich in algemene zin uitgesproken voor ruimere interventiebevoegdheden voor De Nederlandsche Bank (DNB) wanneer een verzekeraar in onomkeerbare problemen komt. Eumedion liet het Ministerie van Financiën weten het echter niet eens te zijn met het voorstel om de bepalingen van dwingend vennootschapsrecht buiten werking te stellen wanneer een verzekeraar in ernstige financiële problemen komt.³ Volgens Eumedion vormt dit een onwenselijke uitholling van de beleggersbescherming, is het onnodig en staat het op gespannen voet met Europees recht. Eumedion was verder de mening toegedaan dat bij de afwikkeling van een verzekeraar de gewone rechtsbeschermingsprocedure van toepassing dient te blijven. Het voorstel van het ministerie om de bestuursrechtelijke bezwaarfase uit te sluiten, zou volgens Eumedion afbreuk doen aan de rechtszekerheid. Het wetsvoorstel is nog steeds niet bij de Tweede Kamer ingediend.

Eumedion besteedde in 2016 verder aandacht aan de **positie van aandeelhouders bij ondernemingen die in een nakende faillissementssituatie zitten**. Eumedion heeft in dat kader gepleit voor een Europees insolventieraamwerk dat ervoor moet zorgen dat levensvatbare ondernemingen kunnen worden geherstructureerd en kunnen blijven functioneren.⁴ Een onnodig faillissement van een vennootschap is niet in het belang van bij de vennootschap betrokken stakeholders, aldus Eumedion. Aandeelhouders zijn daar in het bijzonder niet bij gebaat, aangezien zij bij een faillissement helemaal achterin de rij staan bij het verhaal op de overgebleven boedel. Een ‘pre-pack’ zorgt ervoor dat in een dreigende faillissementssituatie de rechtbank een beoogd curator kan aanwijzen zodat een doorstart van gezonde onderdelen sneller kan plaatsvinden. Dit draagt bij aan het behoud van waarde voor stakeholders. Eumedion vindt het daarnaast onwenselijk dat één onwillige schuldeiser of aandeelhouder een herstructureringsovereenkomst op onredelijke gronden kan dwarsbomen en daarmee de herstructurering van een levensbare onderneming kan frustreren. Eumedion vindt daarom dat de rechtbank de mogelijkheid moet hebben om aandeelhouders en schuldeisers die onredelijk dwarsliggen bij een herstructureringsovereenkomst te dwingen om mee te werken door deze overeenkomst bindend te verklaren. De Europese Commissie heeft in november 2016 een richtlijnvoorstel over dit onderwerp gepubliceerd, waarin de meeste Eumedion-aandachtspunten zijn opgenomen.

³ <http://bit.ly/2bkOvyC>.

⁴ <http://bit.ly/1sCbPz7>

Wanneer beleggers massaal schade lijden door onrechtmatig handelen van een onderneming, dienen zij effectieve mogelijkheden te hebben om hun schade gecompenseerd te krijgen. Eumedion gaf om deze reden steun aan een door het kabinet ingediend **wetsvoorstel tot invoering van een collectieve schadevergoedingsactie**.⁵ Het wetsvoorstel voorziet erin dat representatieve belangenorganisaties voortaan een schadevergoeding in geld kunnen vorderen voor hun achterban. Eumedion is geen voorstander van een wildgroei aan claimstichtingen en verwelkomde dat er strenge eisen worden gesteld aan deze belangenorganisaties, zoals eisen op het gebied van governance en financiering. Het wetsvoorstel is door de Tweede Kamer helaas controversieel verklaard, zodat het parlementaire proces tot nader order is stilgelegd.

2.2 Transparantie van beursvennootschappen

Eumedion vindt dat beursvennootschappen materiële financiële én niet-financiële informatie dienen te openbaren, zodat kapitaalverschaffers zich een goed beeld kunnen vormen van het reilen en zeilen van deze vennootschappen. Ook op dit terrein werden in 2016 wisselende resultaten geboekt.

Eumedion verwelkomde de **Europese richtlijn betreffende niet-financiële informatie** die eind 2016 van kracht werd. Vanaf boekjaar 2016 moet elke grote beursvennootschap rapporteren over haar verdienmodel, haar milieu-, sociaal, mensenrechten- en anti-corruptiebeleid, de uitkomsten van dat beleid, de voornaamste risico's en niet-financiële essentiële prestatie-indicatoren. Tijdens de in 2016 gehouden consultatie van de Europese Commissie over de formulering van eventuele richtsnoeren voor de desbetreffende rapportages heeft Eumedion het belang van 'principle-based' richtsnoeren benadrukt.⁶ Het gaat er volgens Eumedion in deze fase om de vennootschappen zoveel mogelijk hun 'eigen verhaal' ten aanzien van waardecreatie, strategie, kansen en risico's te laten vertellen. Bovendien zouden de eventuele richtsnoeren moeten aanhaken bij de bestaande, internationale verslaggevingsraamwerken. Zij zouden derhalve complementair moeten zijn aan de raamwerken die beursvennootschappen nu al gebruiken, zoals het 'integrated reporting'-raamwerk van de IIRC. Eumedion onderstreepte ook de achterliggende doelstelling van de richtsnoeren, namelijk het relevanter, nuttiger en beter vergelijkbaar maken van de gerapporteerde niet-financiële informatie van de vennootschappen. Tijdens een andere consultatie van de Europese Commissie voegde Eumedion hier nog het element van betrouwbaarheid aan toe. De betrouwbaarheid van de niet-financiële informatie is namelijk nog niet vergelijkbaar met de betrouwbaarheid van financiële informatie. Een bepaalde vorm van 'assurance' van de niet-financiële informatie zou op termijn volgens Eumedion daarom wel wenselijk zijn.⁷

⁵ <http://bit.ly/2ij7onR>.

⁶ <http://bit.ly/20GMqzH>.

⁷ <http://bit.ly/21Y5gf>.

Eumedion heeft zich verder voorstander getoond van openbaarmaking van de betalingen van de beursvennootschappen aan overheden (**'country-by-country-tax-reporting'**).⁸ Dit stelt institutionele beleggers namelijk in staat tot een betere analyse van belastinggerelateerde onderwerpen en beter inzicht in het rendement/risicoprofiel van ondernemingen. Het is de laatste tijd duidelijk geworden dat er toenemende governance-, compliance-, financiële verslaggevings-, reputatie- en maatschappelijke risico's kleven aan een agressieve belastingstrategie van een multinational. Beleggers hebben informatie nodig over waar zich potentiële risico's van agressieve belastingoptimalisatie voordoen. Helaas sneuvelde in de finale onderhandelingen over de nieuwe richtlijn aandeelhoudersrechten een amendement van het EP om 'country-by-country-tax-reporting' voor alle Europese beursvennootschappen verplicht te stellen. De Europese Commissie is echter in april 2016 met een separaat richtlijnvoorstel gekomen om deze transparantie alsnog af te dwingen. Eumedion steunt dit richtlijnvoorstel in algemene zin⁹. De onderhandelingen over dit richtlijnvoorstel zijn nog niet afgerond.

Enigszins teleurstellend was de definitieve tekst van de nieuwe **Europese Prospectusverordening**. Tegen de zin van Eumedion¹⁰ in werd de tekst – in vergelijking met het oorspronkelijke voorstel van de Europese Commissie – qua beleggersbescherming aanmerkelijk afgezwakt. Zo mogen in de samenvatting van een prospectus nog de maximaal vijftien belangrijkste risicofactoren worden genoemd. In het oorspronkelijke Commissievoorstel was – zeer naar de wens van Eumedion – nog een maximumaantal van vijf risicofactoren opgenomen. Daarnaast vonden de Europese instituties het ook niet nodig dat vennootschappen de risicofactoren moeten rangschikken naar 'hoog', 'gemiddeld' en 'laag' aan de hand van de kans dat de desbetreffende risicofactor zich voordoet en de impact hiervan. De Europese Commissie had een dergelijke rangschikking naar Eumedion's tevredenheid eerder wel voorgesteld. Wel is de Europese Commissie gemachtigd om gedelegeerde verordeningen op te stellen om de beursvennootschappen te helpen herzinte bepalen welke risico's de belangrijkste zijn. Verder zal de Europese beurstoezichthouder ESMA richtsnoeren moeten opstellen om de externe, nationale toezichthouders te helpen bij hun beoordeling van de door de vennootschappen vermelde risicofactoren. Eumedion betreurde ook dat de vrijstelling van de prospectusplicht voor vervolgemissies werd 'opgerekt' van 10% naar 20% van het geplaatste kapitaal. Volgens Eumedion zal deze verhoging leiden tot een onwenselijke uitholling van de beleggersbescherming. Een vrijstelling voor vervolgemissies tot 20% van het geplaatste kapitaal zou betekenen dat een beursvennootschap als ING Groep zonder enige transparantie bijna € 10 miljard

⁸ <http://bit.ly/1OA6wEj>.

⁹ <http://bit.ly/2d2m903>.

¹⁰ <http://bit.ly/1S26b3p>.

aan nieuw kapitaal zou kunnen ophalen zonder dat het bestuur verplicht wordt gesteld bekend te maken wat het met een dergelijk bedrag wil doen. Institutionele beleggers die – vanwege het gebrek aan transparantie – niet willen meedoen aan de emissie, lopen het risico om zwaar verwaterd te raken. Bij de onderhandelingen over dit voorstel verloor het belang van beleggersbescherming het helaas van het belang van vermindering van administratieve lasten voor vennootschappen.

2.3 Bevordering van de verantwoording door bestuur, RvC en externe accountant

Eumedion wil de verantwoording van het bestuur, de RvC en de externe accountant aan de AVA bevorderen. Op dit terrein werden in 2016 bemoedigende stappen gezet.

Een belangrijke mijlpaal was de tweede **herziening van de Nederlandse corporate governance code**. De code gaat over de rollen, taken en verantwoordelijkheden van het bestuur, de RvC, de AVA en de externe accountant. De Commissie Van Manen consulteerde tussen februari en april 2016 over een conceptvoorstel. Eumedion toonde zich in haar commentaar gematigd positief over dit concept.¹¹ Eumedion was vooral verheugd dat de Commissie Van Manen de beursvennootschappen aanjoeg om in hun bestuursverslag beter uiteen te zetten hoe zij denken op lange termijn waarde te creëren en of dat met het bestaande verdienmodel kan worden bereikt. Ook de voorstellen om beter te beschrijven wat de ondernemingsstrategie is om die waarde te creëren, hoe de interne cultuur daaraan bijdraagt, wat de belangrijkste kansen en risico's voor de vennootschap zijn en hoe de risico's worden beheerst, werd door Eumedion toegejuicht. Eumedion stelde dat een sterke, deskundige en onafhankelijke RvC een belangrijke voorwaarde is voor de realisatie van lange termijn waardecreatie. Het voorstel van de Commissie om de zittingstermijn van een commissaris in beginsel te verkorten van twaalf naar acht jaar paste daar volgens Eumedion goed in. Een aantal andere voorstellen stond daar naar de mening van Eumedion haaks op, zoals het voorstel om te stimuleren dat commissarissen in aandelen en/of opties zouden worden betaald, dat grootaandeelhouders meerdere representanten in de RvC zouden mogen afvaardigen en dat geconflicteerde personen zitting zouden mogen nemen in een speciale overname- of transactiecommissie. Eumedion vroeg zich af of deze voorstellen wel zouden passen bij het belangrijke beginsel van onafhankelijk toezicht en het in Nederland breed gesteunde 'stakeholdersmodel'. Eumedion betreurde ook dat een hele reeks bepalingen over bestuurdersbeloningen zouden worden geschrapt. Deze punten werden onderstreept door Eumedion-directeur Riens Abma tijdens een op 8 juni 2016 gehouden hoorzitting in de Tweede Kamer over de voorstellen van de Commissie Van Manen¹². Het Eumedion-commentaar heeft er mede toe geleid dat de Commissie deze voorstellen ofwel heeft geschrapt (het belonen van commissarissen in aandelen en/of opties) dan wel heeft afgezwakt (een

¹¹ <http://bit.ly/229EO80>.

¹² <http://bit.ly/22P8idg>.

grootaandeelhouder mag slechts één afgevaardigde in de RvC hebben zitten en een aantal belangrijke beloningsbepalingen is weer terug gekomen in de Code). Gelet op de inhoud van de uiteindelijke versie van de nieuwe Code, heeft Eumedion in december 2016 het kabinet geadviseerd de herziene Code aan te wijzen als officiële gedragscode voor beursvennootschappen en aandeelhouders waarop de wettelijke pas-toe-of-leg-uit-regel van toepassing is.¹³

Eumedion heeft in 2016 herhaalde malen gepleit voor meer duidelijkheid over **de rol van de accountant bij het bestuursverslag**, mede gelet op de “actieve onderzoeksverplichting” die de accountant vanaf boekjaar 2016 heeft om materiële onjuistheden in het bestuursverslag te signaleren. Eumedion heeft accountantsorganisatie NBA geschreven dat de accountant vooral de inhoud van de risicoparagraaf, de corporate governance informatie, de informatie over aspecten van duurzaamheid en maatschappelijk verantwoord ondernemen en de continuïteitsanalyse moet onderzoeken op materiële onjuistheden.¹⁴ Mede op advies van Eumedion heeft de Minister van Veiligheid en Justitie in december 2016 bepaald dat de vennootschappelijke informatie over milieu-, sociale en personeelsaangelegenheden (waaronder diversiteit), eerbiediging van mensenrechten en bestrijding van corruptie en omkoping onderworpen zijn aan de accountantstoets op materiële onjuistheden.¹⁵

Eumedion heeft in 2016 ook benadrukt dat de **accountant een belangrijke rol heeft bij het detecteren en signaleren van fraude en corruptie**. Eumedion verwacht van de accountant dat hij niet alleen afgaat op de informatie van het ondernemingsbestuur over de opzet en de werking van de anti-fraudeprogramma's, maar dat hij ook de effectiviteit toetst van de interne risicobeheersings- en controlesystemen die betrekking hebben op fraude- en corruptie risico's. In de consultaties van de NBA over deze onderwerpen wees Eumedion erop dat fraude uiteindelijk kan leiden tot de deconfiture van een vennootschap.¹⁶ Datzelfde kan gebeuren in het geval van corruptie. Als corruptie wordt opgemerkt, leidt dit veelal tot aansprakelijkheden en beschadiging van de reputatie die in sommige gevallen de marktpositie en zelfs de continuïteit van de onderneming kunnen bedreigen. Vanuit dat oogpunt vindt Eumedion dat alle gevallen van corruptie van materieel belang zijn, ongeacht de kwantitatieve omvang daarvan¹⁷. Eumedion sprak dan ook de verwachting uit dat een accountant expliciet melding maakt van eventuele interne tekortkomingen in het onderkennen en mitigeren van fraude- en corruptierisico's bij het bestuur en de RvC. Als deze hier niets mee doen, dan zou de accountant dit moeten melden in de controleverklaring.

¹³ <http://bit.ly/2oyqaxe>.

¹⁴ <http://bit.ly/1Piuzad>.

¹⁵ <http://bit.ly/1OA6wEj>.

¹⁶ <http://bit.ly/29HvY2Z>.

¹⁷ <http://bit.ly/2cH2Msi>.

Eumedion heeft er verder bij de Public Interest Oversight Board (PIOB) voor gepleit **beleggers meer invloed te geven op de organen die de standaarden vaststellen voor de controlewerkzaamheden van accountants**. De PIOB is de onafhankelijke, internationale toezichthouder op het proces tot het vaststellen van de auditstandaarden. In een brief aan de PIOB schreef Eumedion dat de huidige dominante positie van accountants in de totstandkoming van hun eigen standaarden moet veranderen ten gunste van beleggers en toezichthouders¹⁸. Eumedion vindt de noodzaak voor verandering groot omdat het nu vaak jaren duurt voordat auditstandaarden zich aan de snel veranderende praktijk aanpassen, bijvoorbeeld op het gebied van cybersecurity.

2.4 Betrokken aandeelhouderschap

Eumedion propageert betrokken aandeelhouderschap en het op een verantwoorde manier gebruik maken van de rechten door aandeelhouders. Eumedion heeft daartoe in 2011 een aantal **best practices** voor betrokken aandeelhouderschap opgesteld. Deze best practices zijn op 1 januari 2012 in werking getreden en gelden voor alle institutionele beleggers die bij Eumedion zijn aangesloten. De Eumedion-deelnemers worden geacht jaarlijks over de implementatie van de best practices te rapporteren. Uit het 2016-monitoring rapport blijkt dat alle deelnemers dat ook daadwerkelijk doen¹⁹. Gemiddeld ligt het implementatieniveau op 9 van de 10 best practices (in 2015 8,5). Inmiddels rapporteren alle deelnemers van Eumedion op hun website, via een apart statement, in het jaarverslag of in het verslag omtrent verantwoord beleggen over betrokken aandeelhouderschap, de activiteiten ten aanzien van het stemmen op AVA's en de integratie van aspecten op het terrein van milieu en sociale factoren in het stem- en beleggingsbeleid. De Eumedion best practices worden dus breed nageleefd door de deelnemers. Om de Eumedion-deelnemers een leidraad te bieden voor het participeren in en het stemmen op de AVA's van de Nederlandse beursvennootschappen heeft Eumedion ook een Handboek Corporate Governance opgesteld²⁰. Dat handboek bevat een overzicht van alle rechten en verantwoordelijkheden van institutionele beleggers in hun hoedanigheid als aandeelhouders van Nederlandse beursvennootschappen. In 2016 heeft Eumedion dit Handboek geactualiseerd in verband met de inwerkingtreding van nieuwe wet- en regelgeving in de afgelopen jaren en diverse actualisering van bestaande Eumedion-aanbevelingen, zoals die ten aanzien van a) de vormgeving van en verslaggeving over het beloningsbeleid en b) de machtiging tot het uitgeven van nieuwe aandelen.

¹⁸ <http://bit.ly/2gsKb2S>.

¹⁹ <http://bit.ly/2hi6mZc>.

²⁰ <http://bit.ly/2gSbX7a>.

Eumedion heeft in 2016 de ontwikkeling van een **wereldwijde gedragscode voor institutionele beleggers** door ICGN ondersteund. Wel heeft Eumedion in haar reactie op de consultatie over dit onderwerp aangegeven het nog te vroeg te vinden om een dergelijke code al als een internationaal 'paspoort' voor institutionele beleggers te zien. Eumedion stelde dat de ICGN gedragscode voor institutionele beleggers een goed referentiepunt kan zijn voor de ontwikkeling van nationale 'stewardship' codes en daarnaast ook de gewenste convergentie tussen de nationale codes op gang kan brengen. Institutionele beleggers met een wereldwijde beleggingsportefeuille worden anders wellicht geacht te voldoen aan talloze, van elkaar verschillende, nationale gedragscodes. ICGN heeft er uiteindelijk voor gekozen om vooralsnog niet te spreken van een wereldwijde stewardship code, maar van 'stewardship principles'. Het voorgestelde paspoortstelsel is ook geschrapt.²¹

Eumedion heeft er in het kader van de totstandkoming van een Europese Kapitaalmarktunie in 2019 voor gepleit om in de gehele Europese Unie **dezelfde drempels te hanteren voor het melden door aandeelhouders van substantiële belangen in beursvennootschappen en voor de verplichting om een openbaar bod uit te brengen op alle aandelen van een beursvennootschap.**²² Bij een echte Europese Kapitaalmarktunie behoren er geen verschillen te zijn in dergelijke regels. Eumedion zou daarom maximumharmonisatie willen zien bij de Europese Transparantie- en Overnamerichtlijn. Verder heeft Eumedion gepleit voor een Europees geharmoniseerd verbod op het investeren in fabrikanten van clustermineralen. Nu werken EU-lidstaten met verschillende lijsten van fabrikanten waarin niet mag worden geïnvesteerd en soms zijn deze lijsten niet eens openbaar. In het in 2017 door de Europese Commissie gepubliceerde consultatiedocument over de Mid-Term Review van de Kapitaalmarktunie geeft de Commissie aan het onderwerp corporate governance te willen betrekken bij regelgevende initiatieven na 2019.

²¹ <http://bit.ly/1n2cell>.

²² <http://bit.ly/1Slqe2a>.

3. EUMEDION: OVERLEGPLATFORM MET BEURSVENNOOTSCHAPPEN

Eumedion biedt haar deelnemers een platform om in gezamenlijk verband te overleggen met Nederlandse beursvennootschappen en om gezamenlijk te overleggen over onderwerpen die op de agenda van AVA's van deze vennootschappen staan.

Het secretariaat van Eumedion ondersteunt dit proces door:

- a. Het organiseren van een dialoog met de belangrijkste beursvennootschappen;
- b. Het faciliteren van de deelnemers bij het bezoeken van AVA's en het uitoefenen van het stemrecht aldaar;
- c. Het monitoren van de agenda's van AVA's en de jaarverslagen van de Nederlandse beursvennootschappen, en het verzenden van een alert naar alle deelnemers in het geval er een controversieel onderwerp op de agenda van de AVA staat;
- d. Het opstellen van een evaluatie van het aandeelhoudersvergaderingen- en jaarverslagenseizoen en het verzenden van de speerpuntenbrief naar de Nederlandse beursvennootschappen.

3.1 Het organiseren van een dialoog met de belangrijkste beursvennootschappen

In de afgelopen jaren wordt het belang van een dialoog tussen de vennootschap en haar aandeelhouders, zowel voor als tijdens de AVA, steeds sterker benadrukt. Dit blijkt onder andere uit principe IV.4 van de Code Tabaksblad, waarin staat dat aandeelhouders de bereidheid moeten hebben om een dialoog met de vennootschap aan te gaan en uit best practice 2 van de Eumedion Best Practices voor Betrokken Aandeelhouderschap.

Eumedion heeft in 2016 voor haar deelnemers met 29 verschillende Nederlandse beursvennootschappen in totaal 35 dialogen georganiseerd. Ter voorbereiding op elke dialoog werd door het Eumedion-secretariaat een inventarisatie gemaakt van mogelijk te bespreken onderwerpen, waaronder in ieder geval de speerpunten uit de jaarlijkse speerpuntenbrief. In een voorbereidende 'conference call' met de deelnemers werden de onderwerpen geprioriteerd en werd de definitieve agenda opgesteld die vervolgens werd gedeeld met de desbetreffende beursvennootschap. Eumedion heeft in de dialoog geen eigen opvatting; het is aan de individuele deelnemers om een eigen beoordeling te maken.

3.2 Het faciliteren van de deelnemers in het bezoeken van AVA's en het uitoefenen van het stemrecht aldaar.

Het Eumedion-secretariaat heeft ook in 2016 het bezoeken van AVA's door deelnemers en het uitoefenen van het stemrecht aldaar gefaciliteerd door onder andere de gegevens van de afgevaardigden van de deelnemers die de AVA's bezoeken, rond te sturen. In totaal werden in het AVA-seizoen 2016 door Eumedion-deelnemers (binnen het Eumedion-samenwerkingsverband) 41 verschillende AVA's bezocht, waaronder die van vrijwel alle AEX-vennootschappen.

3.3 Het monitoren van de agenda's van AVA's en de jaarverslagen van de Nederlandse beursvennootschappen, en het verzenden van een alert naar alle deelnemers in het geval er een controversieel onderwerp op de agenda van de AVA staat.

Het Eumedion-secretariaat heeft in 2016 alle agenda's van de AVA's van de Nederlandse beursvennootschappen en de corporate governance- en duurzaamheidsparagrafen van alle jaarverslagen en de beschikbare duurzaamheidsverslagen bekeken.

In totaal werden 873 stempunten beoordeeld en werd voor de AVA van negen (2015: zes) beursvennootschappen de zogenoemde alertprocedure in werking gesteld. De alertprocedure wordt in werking gesteld op het moment dat het Eumedion-secretariaat een mogelijk controversieel onderwerp op een AVA-agenda signaleert. Op dat moment wordt de Eumedion-deelnemer die de AVA van de betreffende vennootschap gaat bezoeken op de hoogte gesteld, evenals de voorzitter van de Beleggingscommissie. Deze personen besluiten vervolgens om in contact te treden met de vennootschap om nadere uitleg te vragen en om de Beleggingscommissie van Eumedion bijeen te roepen. Op het moment dat de Beleggingscommissie besluit dat het betreffende voorstel (flagrant) in strijd is met de Nederlandse wet- en regelgeving, de Nederlandse corporate governance code en/of het Eumedion Handboek Corporate Governance wordt, na kennisgeving van de Eumedion-voorzitter, door het Eumedion-secretariaat een alert uitgestuurd naar alle deelnemers van Eumedion. Van de negen keer dat in 2016 de alertprocedure voor een AVA in werking werd gesteld, werd in acht gevallen daadwerkelijk een alert uitgestuurd. In twee gevallen leidde de alert er mede toe dat de gewraakte agendapunten vlak voor aanvang van de AVA van de agenda werden gehaald. De uitgezonden alerts hadden betrekking op voorstellen tot wijziging van het bezoldigingsbeleid voor het bestuur, een statutenwijziging (de verhoging van de drempel voor het agenderingsrecht van aandeelhouders, een aandeelhoudersresolutie, de omvang van de machtiging voor het bestuur om nieuwe aandelen uit te geven, de decharge van het bestuur en de (her)benoeming van een commissaris/niet-uitvoerende bestuurder.

3.4 Het opstellen van een evaluatie van het AVA- en jaarverslagenseizoen en het verzenden van de speerpuntenbrief naar de Nederlandse beursvennootschappen

Kort na het AVA-seizoen heeft Eumedion een evaluatie van het AVA-seizoen 2016 opgesteld, waarin de belangrijkste bevindingen en conclusies vanuit het perspectief van institutionele beleggers zijn weergegeven. Ook werd verslag gedaan van de bevindingen rond de Eumedion Speerpuntenbrief.²³ Op de evaluatie is voor de media een toelichting gegeven. De evaluatie is vervolgens naar de Monitoring Commissie Corporate Governance Code gestuurd en een bewerking van de evaluatie is verschenen in het juridisch vaktijdschrift Ondernemingsrecht en in het Jaarboek Corporate Governance.

De hoofdpunten van de evaluatie waren:

- De participatiegraad van kapitaalverschaffers tijdens de AVA behield zijn stijgende tendens en kwam uit op ruim 71% bij de AEX-vennootschappen en 65% bij de AMX-vennootschappen.
- Drie stempunten werden door de AVA verworpen (2015: zes), vier stempunten werden voorafgaand aan de AVA ingetrokken en één stempunt werd voorafgaand aan de AVA aangepast.
- Aandeelhouders lieten blijken vooral moeite te hebben met de toekenning van speciale bonussen, zoals synergie-, transactie- en retentiebonussen en met ontoereikende toelichtingen op voorstellen tot wijziging van het bezoldigingsbeleid.
- Twee AEX-vennootschappen schrapten een beschermingsconstructie: ING Groep schafte de certificering van haar aandelen af en Boskalis de vrijwillige toepassing van het structuurregime. Aandeelhouders van DSM grepen het stempunt over de hoogte van het dividend op preferente aandelen aan om te pleiten voor evenredigheid van stemrecht en kapitaalinzet op deze aandelen. Brill kondigde aan haar corporate governancestructuur, waar een drietal beschermingsconstructies onderdeel van zijn, te zullen herijken. Het voorstel tot het aanpassen en het verlengen van de bestaande calloptieovereenkomst tussen Ahold en haar beschermingsstichting werd van de agenda gehaald.
- Aandeelhouders lijken soepeler te staan tegenover machtigingen aan het bestuur om aandelen uit te geven wanneer het voorkeursrecht behouden blijft. Zo gingen de kapitaalverschaffers van ING Groep akkoord met een emissiemachtiging van maar liefst 50%, waarvan 40% met voorkeursrecht en de aandeelhouders van Gemalto met een emissiemachtiging van 30%, waarvan 20% met voorkeursrecht.
- Steeds meer beursvennootschappen verschaffen hun beleggers inzicht in het belastingbeleid en de hoogte van de effectieve belastingvoet. Veel beursvennootschappen willen nog geen

²³<http://bit.ly/29fSSt1>.

gedetailleerde informatie verschaffen over de betalingen aan de overheden van de landen waar zij activiteiten hebben.

- Het aantal beursvennootschappen dat een 'geïntegreerd jaarverslag' publiceerde verdrievoudigde: van 6 in 2015 naar 18 in 2016. Met een geïntegreerd verslag krijgen beleggers beter inzicht in het lange termijn waardecreatiemodel en de daarbij behorende risico's.

4. EUMEDION: PARTICIPANT IN NATIONALE EN INTERNATIONALE GREMIA

Eumedion participeert in verschillende nationale en internationale organisaties om het geluid van de bij Eumedion aangesloten institutionele beleggers te laten horen en om reeds in een vroeg proces betrokken te zijn bij de totstandkoming van beleid dat institutionele beleggers (mogelijk) zal raken.

4.1 Monitoring Commissie Corporate Governance Code

De Monitoring Commissie Corporate Governance Code is samengesteld door de organisaties die in 2003 de Commissie Tabaksblat hebben ingesteld (de zogenoemde schragende partijen), waaronder (de rechtsvoorganger van) Eumedion. Jaap van Manen (hoogleraar corporate governance Rijksuniversiteit Groningen en voormalig PwC-partner) werd in december 2013 benoemd tot voorzitter van de derde Monitoring Commissie. Else Bos (bestuursvoorzitter PGGM) werd tot commissielid benoemd. Zij let in de commissie vooral op de belangen van aandeelhouders. Zij was tussen 1 januari 2007 en 31 december 2009 bestuurslid van Eumedion. Op aandringen van de zogenoemde schragende partijen heeft de Commissie Van Manen in 2016 de Nederlandse corporate governance code geactualiseerd. Naar de mening van Eumedion is de code weer 'state of the art' geworden en loopt deze op sommige punten internationaal voorop.

4.2 Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ)

Eumedion participeert sinds 2007 in de zogenoemde gebruikersdelegatie van de RJ. De RJ heeft tot doel de kwaliteit van de externe verslaggeving, in het bijzonder de jaarrekening, door rechtspersonen en andere organisaties in Nederland te bevorderen. Dit wordt onder meer gerealiseerd door het publiceren van 'Richtlijnen voor de jaarverslaggeving' en door het becommentariëren van voorstellen tot wijziging van de internationale verslaggevingsstandaarden IAS/IFRS. Sinds 22 maart 2011 zit Martijn Bos, beleidsmedewerker verslaggeving en audit van Eumedion, in de RJ. Eumedion-directeur Riets Abma zit in het bestuur van de Stichting voor de Jaarverslaggeving.

4.3 Adviserend panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM

Eumedion is in 2010 op uitnodiging van de AFM lid geworden van het adviserend panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM. Het adviserend panel komt twee keer per jaar samen en kan dan vragen stellen en advies geven over het jaarplan, de begroting, de kosten van het toezicht en de jaarverantwoording van de AFM. Het overleg tussen de AFM en het adviserend panel heeft twee doelen: i) instellingen die onder toezicht van de AFM staan, kunnen invloed uitoefenen op de financiën en het beleid van de AFM en ii) de AFM krijgt inzicht in de financiële gevolgen die het toezicht heeft voor de instellingen. De AFM kan door het overleg ook weer haar eigen functioneren

verbeteren. Diana van Kleef, legal counsel en beleidsmedewerker corporate governance van Eumedion, was in 2016 bij alle twee vergaderingen aanwezig.

4.4 Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM

Op uitnodiging van de AFM heeft de directeur van Eumedion sinds 25 oktober 2012 zitting in de Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM. De Commissie is ingesteld om een bijdrage te leveren aan de bredere oordeelsvorming van de AFM over het toezicht op de financiële verslaggeving & accountantsorganisaties waarbij het veelal beleidsmatige aspecten betreft. In 2016 is de Eumedion-directeur aanwezig geweest bij alle drie vergaderingen. Tijdens deze vergaderingen stond vooral de maatschappelijke discussie over de toekomst van het accountantsberoep centraal, alsmede de kwaliteit van de financiële verslaggeving.

4.5 International Corporate Governance Network

ICGN is het wereldwijde netwerk van institutionele beleggers dat onder meer tot doel heeft goede corporate governance in de wereld te bevorderen. Het doet dit onder andere door Best Practices voor zowel beursvennootschappen als institutionele beleggers te ontwikkelen, door te reageren op consultaties en voorstellen voor wetgeving van nationale en internationale overheden op het terrein van corporate governance en door een platform te bieden waar leden elkaar kunnen ontmoeten. Dit gebeurt onder andere door het organiseren van congressen.

Erik Breen (lid Dagelijks bestuur Eumedion) is sinds juni 2014 voorzitter van het ICGN-bestuur, waardoor het Dagelijks bestuur van Eumedion goed op de hoogte blijft van de internationale corporate governance ontwikkelingen en de ontwikkelingen binnen ICGN. Daarnaast is Riens Abma vertegenwoordigd in verschillende commissies van ICGN. Hij is lid van de Shareholder Rights Committee en van het Nominations Committee. Verder zijn diverse afgevaardigden van Eumedion-deelnemers lid van verschillende ICGN-commissies.

4.6 Global Network of Investor Associations

Eumedion is sinds 2013 lid van het Global Network of Investor Associations (GNIA). GNIA is een parapluorganisatie van nationale organisaties die de belangen van institutionele beleggers behartigen. Eén keer per kwartaal wordt een conference call gepland om de belangrijkste ontwikkelingen in de landen waar de beleggersplatformen zetelen te bespreken en om, als dat dienstig is, elkaar te ondersteunen. Naast Eumedion zijn lid van GNIA: de Asian Corporate Governance Association (ACGA), de Australian Council of Superannuation Investors (ACSI), de Braziliaanse Association of Capital Markets Investors (AMEC), de Italiaanse organisatie van vermogensbeheerders Assogestioni, de Canadian Coalition of Good Governance, de Amerikaanse

Council of Institutional Investors, De Britse organisatie van vermogensbeheerders Investment Association, de Britse Pensions and Lifetime Savings Association en de Maleisische Minority Shareholder Watchdog Group. ICGN verzorgt het secretariaat van GNIA.

4.7 Global Stewardship Codes Network

Eumedion participeert sinds 2016 in het Global Stewardship Codes Network. Dit is een informeel netwerk van alle opstellers van nationale gedragscodes voor institutionele beleggers ('Stewardship Codes'). Periodiek wordt informatie uitgewisseld over de ontwikkelingen op het terrein van aandeelhoudersverantwoordelijkheden en de monitoring van de gedragscodes. Eumedion heeft in 2011 voor haar deelnemers de 'Best practices voor betrokken aandeelhouderschap' opgesteld en die worden gezamenlijk gezien als 'Nederlandse Stewardship Code'. Naast Eumedion zijn de opstellers van de Stewardship Codes van Brazilië, Canada, Denemarken, Italië, Japan, Kenia, Maleisië, Taiwan, het Verenigd Koninkrijk en Zwitserland bij het informele netwerk aangesloten.

4.8 International Integrated Reporting Council

Op 2 augustus 2010 is door het Global Reporting Initiative en het Accounting for Sustainability Project van de Britse prins Charles de IIRC ingesteld. Deze organisatie heeft eind 2013 een raamwerk voor geïntegreerde verslaggeving ontwikkeld. Dit raamwerk brengt financiële, milieu-, sociale en governance informatie samen in een helder, consistent en vergelijkbaar, "geïntegreerd" format. Dit kan bijdragen aan een beter begrip bij analisten en andere stakeholders van de totale (lange termijn) performance van een onderneming. Eumedion is intensief betrokken geweest bij de totstandkoming van het IIRC-raamwerk. Angeli van Buren, voorzitter van de Eumedion Verslaggevings- en auditcommissie, is namens Eumedion lid van de Council. Erik Breen en Claudia Kruse, beide lid van het Dagelijks bestuur van Eumedion, zitten ook in de IIRC Council.

4.9 Capital Markets Advisory Committee van de International Accounting Standards Board

Martijn Bos is sinds 1 januari 2012 lid van de Capital Markets Advisory Committee (CMAC) van de IASB. Dit is het adviesorgaan van het IASB waarin gebruikers van jaarrekeningen zitting hebben. Eumedion houdt via dit orgaan vinger aan de pols bij de ontwikkelingen binnen de IASB en kan ook proactief onderwerpen agenderen, zoals is gebeurd bij de consultatie over de IASB Agenda 2016-18.

4.10 User Panel van de European Financial Reporting Advisory Group

Martijn Bos heeft sinds eind 2011 zitting in het User Panel van EFRAG, het adviesorgaan van de Europese Commissie op het terrein van financiële verslaggeving. Dit User Panel heeft in 2016 zes maal vergaderd.

4.11 Onderzoekscentrum Onderneming & Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen

Eumedion is sinds 2008 partner van het Onderzoekscentrum Onderneming & Recht (OO&R). In het OO&R hebben de rechtswetenschap en de juridische praktijk hun krachten gebundeld. Naast de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit Nijmegen participeert hierin een aantal toonaangevende advocaten- en notariskantoren en ondernemingen. Door te participeren in het OO&R kan Eumedion invloed uitoefenen op de onderzoeksprojecten van het OO&R. In het bijzonder kan zij dit door het doen van voorstellen voor nieuwe projecten en het aanleveren van onderzoekers en redacteuren voor bepaalde onderzoeksbundels. Tevens bestaat de mogelijkheid om actief bij te dragen aan een onderzoek, wat de zichtbaarheid en kenbaarheid van Eumedion vergroot en bijdraagt aan de kennisverbreding van het Eumedion-secretariaat. De jaarlijkse curatoriumvergadering werd in 2016 bijgewoond door Rients Abma.

5. EUMEDION: DIENSTVERLENING AAN DEELNEMERS EN HET INFORMEREN VAN ANDERE BELANGHEBBENDEN

Eumedion wenst een *thought leader* te zijn op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Zij acht het ook haar verantwoordelijkheid om haar deelnemers te informeren over de belangrijkste ontwikkelingen op het terrein van corporate governance en duurzaamheid. Om deze doelstellingen kracht bij te zetten, organiseerde Eumedion in 2016 een rondetafelbijeenkomst, een seminar en een symposium. Tijdens de rondetafelbijeenkomst stond het Eumedion position paper over de positie van minderheidsaandeelhouders in ondernemingen met een controlerend aandeelhouder centraal. Het tezamen met advocatenkantoor Clifford Chance georganiseerde seminar stond in het teken van de voorstellen van Commissie Van Manen tot aanpassing van de Nederlandse corporate governance code. Tijdens het symposium werd het tienjarig bestaan van Eumedion gevierd. Aan diverse sprekers was gevraagd niet alleen terug te kijken op wat was gerealiseerd in de afgelopen 10 jaar, maar om ook een schets te geven van de verwachte ontwikkelingen in de komende tien jaar op het terrein van corporate governance en duurzaamheid.

Verder heeft het Eumedion-bestuur en -secretariaat ook in 2016 deelgenomen aan verschillende symposia en debatten en verschillende (opiniërende) artikelen geschreven om het gedachtengoed van institutionele beleggers en de Eumedion-posities onder een breder publiek onder de aandacht te brengen. Ook is elke maand een Eumedion nieuwsbrief gepubliceerd. Tevens werd ook in 2016 de toepassing van de Eumedion best practices voor betrokken aandeelhouderschap door de Eumedion-deelnemers onderzocht.

5.1 Rondetafelbijeenkomst 'Positie minderheidsaandeelhouders in ondernemingen met een controlerend aandeelhouder'

Op 10 februari 2016 organiseerde Eumedion een rondetafelbijeenkomst over de positie van minderheidsaandeelhouders in ondernemingen met een controlerend aandeelhouder. Een groep van 24 personen werkzaam in of bij (institutionele) beleggers, advocatenkantoren, ministeries, de rechterlijke macht en universiteiten discussieerden onder leiding van prof. Maarten Kroeze (Erasmus Universiteit Rotterdam/Hoge Raad) over het concept Eumedion position paper over dit onderwerp. De rondetafel discussie gold als afsluiting van de consultatie die Eumedion had georganiseerd over het concept position paper. De resultaten van de discussie over de Eumedion-voorstellen ter verbetering van de checks and balances bij ondernemingen met een controlerend aandeelhouder en van de positie van minderheidsaandeelhouders in overnamesituaties werden betrokken bij het opstellen van de finale versie van het position paper die op 28 juni 2016 kon worden gepresenteerd.

De belangrijkste consultatie-uitkomsten zijn opgenomen in het feedback statement over de consultatie dat ook op 28 juni 2016 werd gepubliceerd.

5.2 Seminar 'De aanpassing van de Nederlandse corporate governance code'

Op 23 maart 2016 organiseerde Eumedion tezamen met advocatenkantoor Clifford Chance een seminar over de voorstellen van de Commissie Van Manen tot wijziging van de Nederlandse corporate governance code. Nadat Barbara Baarsma, lid van de Commissie Van Manen, een overzicht presenteerde van de belangrijkste wijzigingsvoorstellen, gaven achtereenvolgens Jan Nooitgedagt (voorzitter Vereniging Effecten Uitgevende Ondernemingen), Frans Cremers (commissaris bij onder meer SBM Offshore en Vopak) en Claudia Kruse (hoofd corporate governance en duurzaamheid bij APG Asset Management) commentaar op het voorstel voor een nieuwe code. Na de pauze bediscussieerden Margot Scheltema (commissaris bij onder meer TNT Express), Holger Weeda (hoofd Nederlandse aandelen bij BNP Paribas Investment Partners) en Tjalling Tiemstra (commissaris bij onder meer ABN AMRO en Batenburg Techniek) deze commentaren en deden eigen suggesties voor verbetering van de voorstellen van de Commissie Van Manen. Een groot aantal sprekers vond dat het voorstel voor de herziene Code nog te veel directieve voorschriften bevatte. Het voorstel zou te weinig ingaan op het gedrag van bestuurders en commissarissen. Anderen vonden dat de voorstellen op sommige punten zouden moeten worden uitgebreid en aangescherpt. Een uitgebreid verslag van het seminar is te vinden op de website van Eumedion²⁴.

5.3 Symposium 'Corporate governance en duurzaamheid: verleden, heden en toekomst'

Op 18 november 2016 vond het jaarlijks symposium van Eumedion plaats in de Jaarbeurs in Utrecht. Tijdens het symposium werd eerst teruggeblikt op tien jaar Eumedion door middel van een door prof. Niels Hermes (Rijksuniversiteit Groningen) uitgevoerd onderzoek naar de invloed van Eumedion op de corporate governance en het duurzaamheidsbeleid van de Nederlandse beursgenoteerde ondernemingen. Daarna werd door Karl Guha (bestuursvoorzitter Van Lanschot), Jaap Winter (commissaris bij o.a. Randstad Holding), Jacob de Wit (bestuursvoorzitter Achmea Investment Management), Merel van Vroonhoven (bestuursvoorzitter AFM) en Daan Roosegaarde (ontwerper/kunstenaar bij Studio Roosegaarde) vooruitgeblikt op de ontwikkelingen op het governance- en duurzaamheidsterrein in de komende tien jaar. Een uitgebreid verslag is te lezen op de website van Eumedion.²⁵

²⁴ <http://bit.ly/22zO76w>.

²⁵ <http://bit.ly/2q9dupu>.

5.4 Onderzoek naar de toepassing van de Eumedion best practices betrokken aandeelhouderschap

Op 1 januari 2012 traden de Eumedion best practices voor betrokken aandeelhouderschap in werking. Deze best practices gelden voor alle institutionele beleggers die bij Eumedion zijn aangesloten. Bij de best practices geldt de 'pas toe of leg uit'-regel: van Eumedion-deelnemers wordt verwacht dat zij publiekelijk aangeven in hoeverre zij de best practices toepassen en zo niet, waarom niet. Op 19 december 2016 werd het vijfde, door het Eumedion-secretariaat opgestelde, monitoring rapport over de toepassing van de best practices gepubliceerd.²⁶ Uit het rapport bleek dat voor het eerst alle deelnemers van Eumedion op hun website, via een apart statement, in het jaarverslag of in het verslag omtrent verantwoord beleggen over betrokken aandeelhouderschap, rapporteren over de activiteiten ten aanzien van het stemmen op AVA's en de integratie van aspecten op het terrein van milieu en sociale factoren in het stem- en beleggingsbeleid. Gemiddeld ligt het implementatieniveau op 9 van de 10 best practices (in 2015 was dat 8,5). Hierbij dient wel te worden opgemerkt dat in sommige gevallen de monitoringresultaten zijn gebaseerd op oudere documenten of op gedateerde webpagina's. In het monitoring rapport heeft Eumedion aangekondigd de best practices in 2017 te zullen herzien nu de Europese instituties een akkoord hebben bereikt over de tekst van de herziene richtlijn aandeelhoudersrechten. Deze richtlijn bevat een groot aantal nieuwe transparantieplichtingen voor institutionele beleggers.

5.5 Deelname aan symposia, debatten en het schrijven van artikelen

Het Eumedion-bestuur en het -secretariaat heeft in 2016 deelgenomen aan de volgende symposia en debatten:

- Presentatie van Rients Abma over het Eumedion 'tax statement' en de Speerpuntenbrief 2016 tijdens het Deloitte Commissarissen Debat van 16 januari 2016 in Amsterdam.
- Speech van Rients Abma over beschermingsconstructies bij financiële instellingen tijdens het op 5 februari 2016 in Amsterdam gehouden symposium 'Governance van financiële instellingen' van het Instituut voor Financieel Recht (IFR) van de Radboud Universiteit Nijmegen.
- Lunchlezing van Rients Abma over de beschermingsconstructies bij ABN AMRO op 8 maart 2016 op de Radboud Universiteit Nijmegen.
- Presentatie van Rients Abma over de werking van de Eumedion best practices voor betrokken aandeelhouderschap op 16 april 2016 in Kopenhagen tijdens een Dansif-bijeenkomst over de ontwikkeling van een Deense gedragscode voor institutionele beleggers.
- Deelname van Rients Abma aan de paneldiscussie 'Shell wordt duurzaam' tijdens een bijeenkomst van Follow This over haar aandeelhoudersresolutie op 28 april 2016 in Amsterdam.

²⁶ <http://bit.ly/2hi6mZc>.

- Speech van Rients Abma, 'Perspectives on Integrated Reporting', tijdens het jaarcongres van de European Accounting Association op 12 mei 2016 in Maastricht.
- Speech van Peter Borgdorff over maatschappelijk verantwoord beleggen door institutionele beleggers op het 18de Europese Corporate Governance Congres 'Corporate Social Responsibility in the Boardroom: Disruptive Thoughts, Entrepreneurial Action!' op 25 mei 2016 in Santpoort-Noord.
- Q&A sessie van Martijn Bos met PwC-partners wereldwijd in het Amsterdam Amstel Hotel over 'Why should auditors engage with investors?'
- Deelname van Rients Abma aan de Tweede Kamer hoorzitting over de voorstellen van de Commissie Van Manen tot aanpassing van de corporate governance code op 8 juni 2016 in Den Haag.
- Speech van Rients Abma 'De aandeelhouders en de Code' tijdens de Nyenrode Executive Session 'A new code for the New Board' op 22 juni 2016 in Breukelen.
- Video-interview met Martijn Bos voor PwC-bijeenkomst begin oktober in Londen voor auditteams wereldwijd die uitgebreide controleverklaringen implementeren.
- Deelname van Rients Abma aan een paneldiscussie over duurzaam beleggen tijdens het PensioenPro Beleggersberaad op 13 oktober 2016 in Rotterdam.
- Deelname van Rients Abma en Daan Spaargaren aan twee paneldiscussies tijdens de op 26 oktober 2016 gehouden Nationale Klimaatop in Rotterdam 'Klimaatverandering en instabiliteit; Gevolgen voor Nederlandse handel en investeringen' respectievelijk 'Wat Weten voor Meten - Klimaatdata Bedrijven'.
- Deelname van Rients Abma aan de paneldiscussie 'What could investors expect from board members?' tijdens het op 29 november 2016 in Wiesbaden gehouden DSW/Better Finance Internationale Beleggerscongres over de Europese Kapitaalmarktunie.

Het Eumedion-secretariaat heeft in 2016 de volgende opiniërende artikelen geschreven voor kranten en tijdschriften:

- Artikel van Rients Abma, 'Institutionele beleggers als kritische bijrijders', op de opiniepagina van Het Financieele Dagblad, 4 januari 2016.
- Artikel van Rients Abma 'Beschermingsconstructies bij beursgenoteerde financiële instellingen', in: C.D.J. Bulten e.a. (red.), Marius geannoteerd. Opstellen aangeboden aan mr. M.W. Josephus Jitta, Serie vanwege het van der Heijden Instituut, deel 133, Deventer: Kluwer 2016, p. 1-14.
- Column van Rients Abma 'Long Termism and Quarterly Reports Fit Well Together', voor het online platform 'SHIFT TO', juni 2016.

- Artikel van Rients Abma, 'Kroniek van het seizoen van algemene vergaderingen 2016', Ondernemingsrecht 2016/96, p. 472-479.
- Artikel van Rients Abma (tezamen met Paul Koster), 'Juridisch walhalla pakt slecht uit voor beleggingsklimaat', op de opiniepagina van Het Financieele Dagblad van 24 oktober 2016.
- Artikel van Rients Abma 'Het belang van eerlijke communicatie van beursvennootschappen voor beleggers', Audit Magazine 2016/4, p. 18-21.

5.6 Media-aandacht

Onderdeel van de Eumedion-strategie 2015-18 is om meer media-aandacht te genereren. Net als in 2015 is dat ook in 2016 goed gelukt: diverse media besteedden in totaal 160 (2015: 135) keer aandacht aan Eumedion; dat is ongeveer dertien keer per maand. De 'pieken' vonden plaats in januari (21 maal), februari (22 maal) en oktober (25 maal). In deze maanden besteedden de media veel aandacht aan Eumedion's positie over de bescherming van minderheidsaandeelhouders in overnamesituaties, Eumedion's reactie op de voorstellen van de Commissie Van Manen tot aanpassing van de corporate governance code en de Eumedion Speerpuntenbrief 2017.

5.7 Eumedion Nieuwsbrief

Eumedion publiceert maandelijks een nieuwsbrief. Door middel van de nieuwsbrief voorziet Eumedion haar deelnemers en andere belanghebbenden van informatie over de laatste nationale en internationale ontwikkelingen op het gebied van corporate governance en duurzaamheid, en de standpunten van Eumedion over wet- en regelgeving.²⁷

5.8 Website Eumedion

De website van Eumedion (www.eumedion.nl) blijft voor de deelnemers en andere belangstellenden de belangrijkste bron van informatie over de standpunten van Eumedion, onderzoeken, nieuwsbrieven, jaarverslagen en beleidsplannen. Ook verschijnt er regelmatig een weblog en worden bezoekers via de agenda op de hoogte gehouden van de activiteiten van Eumedion en haar deelnemers. De kennisbank met een gemakkelijke zoekfunctie naar jaarverslagen, beleidsplannen, (nieuws)brieven en andere relevante documenten wordt door deelnemers en mensen van buiten Eumedion zeer gewaardeerd.

5.9 Twitter

Eumedion is op Twitter te volgen via @Eumedion. Op deze manier blijven geïnteresseerden op de hoogte van het laatste Eumedion-nieuws.

²⁷ <http://www.eumedion.nl/nl/kennisbank/nieuwsbrieven>

6. DEELNEMERS VAN EUMEDION

6.1 Gewone deelnemers

Institutionele beleggers die het vermogen voor Nederlandse cliënten beheren en/of beleggen in Nederlandse beursvennootschappen, kunnen deelnemer van Eumedion worden. Gedurende 2016 werden het Bakkers Pensioenfonds en Aberdeen Asset Managers als nieuwe deelnemers toegelaten. In bijlage 5 is de gehele lijst van deelnemers opgenomen.

6.2 Geassocieerde deelnemers

Koepelorganisaties van institutionele beleggers kunnen geassocieerd deelnemer van Eumedion worden. Geassocieerde deelnemers hebben toegang tot deelnemersvergaderingen (maar hebben geen stemrecht), kunnen evenementen van Eumedion bijwonen, kunnen zitting nemen in de commissies van Eumedion en ontvangen alle informatie van Eumedion. In 2016 continueerden de Pensioenfederatie en Netherlands Financial Investments (NLF) hun status als geassocieerd deelnemer van Eumedion.

7. GOVERNANCE

Hoewel Eumedion een stichting is, heeft zij veel kenmerken van een vereniging. Het Algemeen bestuur is verantwoordelijk voor het beleid en de strategie van de organisatie, op voorstel van het Dagelijks bestuur. Alle operationele standpunten worden vastgesteld door het Dagelijks bestuur. Deze standpunten worden voorbereid door een aantal commissies en werkgroepen van Eumedion (zie paragrafen 7.3 en 7.4). Deze commissies zijn toegankelijk voor alle deelnemers van Eumedion. De directeur en de voorzitter van Eumedion zijn spreekbuis voor Eumedion en zorgen voor de verspreiding van de standpunten naar de relevante autoriteiten en de media.

Het Dagelijks bestuur legt over zijn werkzaamheden verantwoording af aan het Algemeen bestuur dat minimaal vier maal per jaar bijeenkomt. Het Dagelijks bestuur is samengesteld uit leden van het Algemeen bestuur. Het Algemeen bestuur legt voor zijn werkzaamheden verantwoording af aan de Vergadering van Deelnemers die minimaal tweemaal per jaar bijeenkomt. Aan de Vergadering van Deelnemers wordt de jaarrekening ter goedkeuring voorgelegd en de begroting en het beleidsplan ter vaststelling. Verder kan de Vergadering van Deelnemers het Algemeen bestuur decharge verlenen voor het gevoerde beleid. De Vergadering van Deelnemers kan bij ontoereikend functioneren van het Algemeen bestuur het gehele bestuur wegsturen. In de Vergadering van Deelnemers heeft elke deelnemer één stem. Nieuwe bestuurders worden benoemd door het Algemeen bestuur, waarbij elke deelnemer het recht heeft personen aan te bevelen. Het streven is om binnen het Algemeen bestuur een *fifty/fifty*-verhouding te hebben ten aanzien van het aantal vrouwen en mannen, doch ten minste een derde. Op 1 januari 2017 was 37,5% van de bestuursleden vrouw. Verder zou ten minste één bestuurslid verbonden moeten zijn met een buitenlandse deelnemer. Op 1 januari 2017 is dit ook het geval.

Het Algemeen bestuur laat nieuwe deelnemers toe, nadat de bestaande deelnemers over de aanvraag voor het deelnemerschap zijn gehoord. Bestaande deelnemers hebben het recht van advies ten aanzien van potentiële deelnemers, maar hebben geen vetorecht.

De taken, de rechten en de plichten van het Algemeen bestuur, van het Dagelijks bestuur, van de directeur en van de commissies zijn vastgelegd in de op grond van de statuten opgestelde Reglementen 'Algemeen en Dagelijks bestuur', 'Directeur' en 'Commissies'. De rechten en plichten van de deelnemers zijn opgenomen in het Reglement Toetreding en Opzegging Gewone en Geassocieerde Deelnemers'. Deze reglementen zijn te raadplegen via de website van Eumedion.²⁸

²⁸ <http://www.eumedion.nl/nl/kennisbank/statuten-en-reglementen>.

7.1 Bestuursvergaderingen

Het Algemeen bestuur van Eumedion heeft in 2016 vier maal vergaderd en het Dagelijks bestuur (separaat) vijf maal. Onderwerpen die aan de orde kwamen waren onder andere: (met name binnen de vergaderingen van het Dagelijks bestuur) de vele commentaren en reacties op wetsvoorstellen en consultatiedocumenten, het position paper over de bescherming van minderheidsaandeelhouders bij beursvennootschappen met een controlerend aandeelhouder, de monitoring rapportage over de toepassing van de Eumedion best practices, de evaluatie van het jaarverslagen- en aandeelhoudersvergaderingenseizoen 2016, de speerpuntenbrief 2017, het symposium 2016, het jaarverslag en de jaarrekening 2015, het beleidsplan 2017, de samenstelling van het Algemeen en Dagelijks bestuur, de financiële situatie en meer algemene bureauzaken.

7.2 Toe- en uittredingen

In 2016 nam het Algemeen bestuur afscheid van Ben Kramer (BMO Global Asset Management) als bestuurslid, omdat zijn derde en laatste benoemingstermijn op 8 april 2016 verstreek. Op 16 juni van dat jaar werd de vacature, aan de hand van de door het bestuur opgestelde profielschets, ingevuld met de benoeming van Marcel Jeucken (PGGM). Op 1 april 2016 verliet Frank Curtiss het bestuur van Eumedion, aangezien hij op die datum met pensioen ging en RMPI RailPen verliet. Op grond van de Eumedion-statuten vervalt het Eumedion-bestuurslidmaatschap automatisch op het moment dat de desbetreffende persoon niet meer werkzaam is bij of anderszins een contractuele rechtsverhouding heeft met een deelnemer van Eumedion. Op 6 oktober 2016 werd de vrijgevallen bestuursplek, aan de hand van de door het bestuur opgestelde profielschets, ingevuld met de benoeming van Amra Baliç (BlackRock). Rogier Krens (Achmea Investment Management), Marcel Andringa (PME) en Edith Siermann (Robeco) werden in 2016 voor een nieuwe periode van twee jaar benoemd. In de bestuursvergadering van 15 december 2016 werd Garnt Louw met ingang van 1 januari 2017 tot voorzitter benoemd, aangezien de laatste benoemingstermijn van Peter Borgdorff in januari 2017 zou verstrijken. Het Algemeen bestuur benoemde Marcel Jeucken tot vicevoorzitter. Een aantal bestuursleden kon, vanwege uiteenlopende omstandigheden, in 2016 niet alle bestuursvergaderingen bijwonen. In dat geval waren – in het geval van een vergadering van het Algemeen bestuur – wel de plaatsvervangende bestuursleden vertegenwoordigd, dan wel gaven de betreffende bestuursleden voorafgaand aan de vergadering input aan de voorzitter of aan de directeur.

Eumedion

Overzicht Algemeen bestuur (per 1 januari 2017)

Naam en nationaliteit	Werkgever	Geboorteaar	% aanwezig bij vergaderingen in 2016	Eerste benoemingsdatum	Eerstvolgende herbenoemingsdatum
Marcel Andringa (NL)	PME	1970	50%	11 december 2014	11 december 2018
Amra Baliç (VK)	BlackRock	1969	100%	6 oktober 2016	6 oktober 2018
Erik Breen (NL)	Triodos IM	1972	100%	23 september 2011	Herbenoeming niet meer mogelijk
Marcel Jeucken	PGGM	1970	100%	16 juni 2016	16 juni 2018
Rogier Krens (NL)	Achmea IM	1970	100%	22 maart 2012	Herbenoeming niet meer mogelijk
Claudia Kruse (D/VK)	APG AM	1974	89%	19 december 2011	Herbenoeming niet meer mogelijk
Garmt Louw (NL)	Shell Pf.	1952	89%	12 december 2013	12 december 2017
Edith Siermann (NL)	Robeco	1965	50%	11 december 2014	11 december 2018

7.3 Commissies²⁹

Vijf beleidscommissies binnen Eumedion (Juridische Commissie, Audit Commissie, Beleggingscommissie, Onderzoekscommissie en PR Commissie) bereiden de (bestuurs)standpunten van Eumedion voor en staan het bestuur en de directeur van Eumedion bij in het vormen en uitdragen van de standpunten. Naast de beleidscommissies kent Eumedion nog een werkgroep: de werkgroep bestuurdersbezoldiging.

7.3.1 Juridische Commissie

De Juridische Commissie behandelt onder andere onderwerpen op het terrein van aandeelhoudersrechten, fusies, overnames, beschermingsconstructies en financieel toezicht. Deze commissie initieerde de commentaren op de beleidsdocumenten die in paragrafen 2.1 tot en met 2.4 zijn genoemd. De commissie kwam in 2016 vier maal bijeen om te vergaderen. Daarnaast werd diverse keren per e-mail een beleidsstandpunt voorbereid en afgestemd. Onderwerpen die in 2016 aan de orde zijn gekomen waren onder andere de voorstellen tot herziening van de Nederlandse corporate governance code, het richtlijnvoorstel aandeelhoudersbetrokkenheid, het position paper over de bescherming van minderheidsaandeelhouders bij ondernemingen met een controlerend aandeelhouder, het wetsvoorstel betreffende collectieve schadevergoedingsacties in Nederland, de verordening marktmisbruik, de Europese consultatie over lange termijn en duurzaam beleggen, de

²⁹ De samenstelling van de commissies is opgenomen in appendix 4.

evaluatie van de biedplicht, de effecten van de Wet beloningsbeleid financiële ondernemingen, de consultatie over een Europees insolventieraamwerk, de toelaatbaarheid van afwijkingen van het principe één aandeel, één stem, één dividendrecht, de voorgestelde ICGN Global Stewardship Principles en de voorgestelde aanpassingen in de ICGN Global Governance Principles. De commissie had ultimo 2016 tien leden. Marice Thewessen (NN Investment Partners) is voorzitter van de Juridische Commissie.

7.3.2 Verslaggevings- en auditcommissie

De Verslaggevings- en auditcommissie behandelt onderwerpen op het terrein van financiële verslaggeving, risicobeheersing en –management, de rol en de verantwoordelijkheid van de auditcommissie van de RvC en de rol en onafhankelijkheid van de externe accountant. De Verslaggevings – en auditcommissie belegde in 2016 vier vergaderingen. Naast de vaste onderwerpen als de stand van zaken binnen de RJ, IIRC, IASB en EFRAG, besteedde de commissie in 2016 aandacht aan de toepassing van de Eumedion Speerpuntenbrief 2016, de evaluatie van het AVA-seizoen 2016, de Eumedion Speerpuntenbrief 2017, de Europese consultatie over de richtsnoeren voor niet-financiële verslaggeving, het richtlijnvoorstel voor country-by-country-reporting door beursondernemingen, de NBA-consultaties over de rol van accountants bij het signaleren van fraude en corruptie, de FEE-consultatie over de toekomst van verslaggeving en de PIOB-strategie. Ultimo 2016 kende deze commissie zes leden. Angeli van Buren (PGGM) is voorzitter van de commissie.

7.3.3 Onderzoekscommissie

De Onderzoekscommissie vergaderde in 2016 vier maal. De Onderzoekscommissie heeft zich ingezet bij de voorbereiding van het Eumedion-symposium ter gelegenheid van het tienjarig bestaan. Na afloop evalueerde de commissie het symposium. De commissie besprak een aantal malen met onderzoekers van de Rijksuniversiteit Groningen over het onderzoek naar a) de invloed van Eumedion tussen 2006 en 2016 en b) de mogelijke kortermijngeneigdheid bij bestuurders en aandeelhouders van beursvennootschappen en de wisselwerking tussen hen. Na diepgaande besprekingen werden beide onderzoeksvoorstellen aan de Rijksuniversiteit Groningen toegekend. De Onderzoekscommissie sprak verder met een afvaardiging van het onderzoeksbureau SEO over een mogelijk onderzoek naar het ‘uitsluitingsbeleid’ van institutionele beleggers en de effecten daarvan. De Onderzoekscommissie heeft nog geen besluit over de toekenning van het onderzoek genomen. Harald Walkate (Aegon Asset Management) is voorzitter van de commissie. De Onderzoekscommissie had ultimo 2016 vier leden.

7.3.4 Beleggingscommissie

De Beleggingscommissie stelt het Dagelijks bestuur op de hoogte van de actuele en materiële corporate-governancezaken die bij individuele beursvennootschappen spelen en van flagrante schendingen van geaccepteerde corporate-governancestandaarden door deze beursvennootschappen. De Beleggingscommissie vergaderde in 2016 vier maal fysiek en belegde een aantal conference calls tijdens het 'aandeelhoudersvergaderingseizoen' om het uitzenden van mogelijke alerts te bespreken (zie hierover ook hoofdstuk 3). In de maartvergadering werd de conceptreactie van Eumedion op de voorstellen van de Commissie Van Manen tot herziening van de corporate governance code besproken. Ook werd de conceptreactie op de Europese consultatie over 'long term and sustainable investment' besproken. De juni-vergadering stond in het teken van de evaluatie van het AVA- en jaarverslagseizoen 2016. Daarnaast werd het concept position paper over de bescherming van minderheidsaandeelhouders in ondernemingen met een controlerend aandeelhouder besproken, alsmede een eerste versie van het concept 'klimaatstatement' van Eumedion. Over dit document vond in de septembervergadering een tweede discussie plaats en waarna het document voldoende voorbereid werd geacht om te worden vastgesteld door het Algemeen bestuur. In deze vergadering werden ook de mogelijke onderwerpen voor de Speerpuntenbrief 2017 besproken. Tijdens de novembervergadering werden de door het Eumedion-secretariaat voorbereide voorstellen tot herziening van het Eumedion Handboek Corporate Governance besproken en een memo over de eventuele uitbreiding van de reikwijdte van de Eumedion alertservice en het Eumedion engagementprogramma naar ook Nederlandse beursondernemingen met uitsluitend een notering buiten Nederland. De Beleggingscommissie wordt voorgezeten door Carola van Lamoen (Robeco) en telde ultimo 2016 23 leden.

7.3.5 Public Relations Commissie

De PR Commissie heeft tot taak het adviseren van het bestuur en de directeur over interne en externe communicatie. Deze commissie vergaderde in 2016 vier maal. Onderwerpen die in 2016 centraal stonden waren: de maandelijkse overzichten van de media-aandacht voor Eumedion, het identificeren van onderwerpen die in de volgende maanden media-aandacht zouden kunnen genereren, het becommentariëren van conceptpersberichten en van documenten zoals het jaarverslag, het Eumedion-beleidsplan en de voorbereiding van het jaarlijks symposium. De PR Commissie wordt voorgezeten door Eumedion-directeur Rients Abma en had ultimo 2016 zeven leden.

7.4 Ad hoc werkgroep; Werkgroep Bestuurdersbezoldiging

De ad hoc werkgroep Bestuurdersbezoldiging werd in 2006 ingesteld om de aanbevelingen bestuurdersbezoldiging, die in maart 2003 zijn opgesteld door de Eumedion-rechtsvoorganger SCGOP, te herijken en te actualiseren. De aanbevelingen werden in oktober 2006 vastgesteld. De werkgroep kreeg daarna de opdracht mee om de naleving van de aanbevelingen door de beursvennootschappen te monitoren en, indien nodig, voorstellen te doen voor aanpassing van de aanbevelingen. De werkgroep kwam in 2016 eenmaal bijeen. Tijdens deze vergadering gaf gastspreker Camiel Selker van remuneratieconsultantsbureau Focus Orange een presentatie over de huidige en de te verwachten beloningsontwikkelingen in Nederland. Na de presentatie ging de heer Selker met de werkgroepleden in discussie over een aantal beloningskwesities. Vervolgens bespraken de werkgroepleden de werking van de Eumedion-aanbevelingen bestuurdersbezoldiging in het AVA-seizoen 2016 en de eventuele bruikbaarheid daarvan in het AVA-seizoen 2017. Mede gelet op de destijds verwachte wijzigingen van de beloningsbepalingen uit de Nederlandse corporate governance code werd het niet opportuun geacht om wijzigingen in de Eumedion-beloningsaanbevelingen door te voeren. Afgesproken werd dat aan de hand van de herziene corporate governance bekeken zal worden of bepaalde aanbevelingen nog aangescherpt moeten worden. Naar aanleiding van de nieuwe codebepaling dat de beloningsverhoudingen binnen de vennootschap openbaar moeten worden gemaakt, alsmede de wijzigingen daarin ten opzichte van het voorgaande boekjaar werd meer 'guidance' over het 'rapportageformat' wenselijk geacht. Eumedion heeft de RJ gevraagd om dergelijke guidance te geven. De RJ heeft dit verzoek ingewilligd en zal naar verwachting eind 2017 met een aanbevolen 'rapportageformat' voor beursvennootschappen komen. De Eumedion-werkgroep Bestuurdersbezoldiging wordt voorgezeten door Eumedion-directeur Riens Abma en telde ultimo 2016 zeven leden die Eumedion-deelnemers representeerden.

7.5 Vergadering van Deelnemers

In 2016 werden twee Vergaderingen van Deelnemers gehouden. De eerste deelnemersvergadering vond plaats op 16 juni 2016. Tijdens deze vergadering werd het jaarverslag 2015 van Eumedion besproken en werd de jaarrekening 2015 – in aanwezigheid van de externe accountant – goedgekeurd. Daarnaast werd aan de leden van het Algemeen bestuur decharge verleend voor hun taakuitoefening in 2015. Tevens werden de deelnemers bijgepraat over het AVA-seizoen 2016. Tot slot gaf Marjan Minnesma, directeur Urgenda, een presentatie over de implementatie van het klimaatakkoord van Parijs en de urgentie van een energietransitie. Vervolgens ging zij met de aanwezige afgevaardigden van de Eumedion-deelnemers in discussie.

Tijdens de vergadering van 15 december 2016 werden het beleidsplan en de begroting 2017 vastgesteld. Tevens werd het vijfde monitoring rapport over de toepassing van de Eumedion best practices voor betrokken aandeelhouderschap gepresenteerd. Xander den Uyl, vicevoorzitter van het bestuur van Pensioenfonds Werk en (re)Integratie (PWRI), gaf vervolgens een presentatie over het beleid inzake maatschappelijk verantwoord beleggen (mvb) door PWRI. Aangezien PWRI een pensioenfonds is voor een bijzondere doelgroep (werknemers in sociale werkvoorzieningen) heeft PWRI gekozen voor versterking van de positie van werknemers met een arbeidsbeperking als één van de mvb-prioriteiten in het beleggingsplan (klimaatverandering is de andere prioriteit). PWRI doet daartoe onder andere specifieke investeringen ('impact investing') in beursgenoteerde ondernemingen die bijdragen aan de werkgelegenheid van mensen met een arbeidsbeperking in Nederland. Na de presentatie ging Xander den Uyl in discussie met afgevaardigden van de Eumedion-deelnemers.

7.6 Secretariaat van de stichting

In 2016 vonden er geen wisselingen plaats in de samenstelling van het secretariaat. Ultimo 2016 bestond het bureau uit vijf medewerkers:

Rients Abma, Directeur

Martijn Bos, Beleidsmedewerker Verslaggeving en Audit

Diana van Kleef, Legal Counsel en Beleidsmedewerker Corporate Governance

Toi van Rijn, Office Manager

Daan Spaargaren, Beleidsmedewerker Duurzaamheid

7.7 Administratieve organisatie, interne controle en risico's

Het document 'Beschrijving van de administratieve organisatie en de interne controle' document bevat een beschrijving van de activiteiten en organisatiestructuur van Eumedion, een beschrijving van de administratieve organisatie, een beschrijving van de procedure voor de inkomsten en uitgaven en een beschrijving van de risico's en van het risicomanagement. Het document beschrijft de volgende vier risico's die voor Eumedion de belangrijkste risico's vormen: i) het opzeggen van deelnemers, ii) de afhankelijkheid van een beperkt aantal bevlogen medewerkers ('key person risks'), iii) ontevredenheid over kwaliteit van dienstverlening en iv) aantasting van de reputatie. Het bestuur probeert deze risico's vooral te mitigeren door waarborgen te creëren voor een hoogwaardige en professionele organisatie, goede ondersteuning van de diverse commissies waarin afgevaardigden van deelnemers zitting hebben en door Eumedion-medewerkers afwisselende en uitdagende

Eumedion

werkzaamheden te bieden op een veilige en gezonde werkplek. Ook is het budget voor Eumedion-medewerkers om cursussen en opleidingen te volgen in de begroting verhoogd.

Het document over de administratieve organisatie en interne controle wordt niet alleen voor interne doeleinden gebruikt, maar wordt ook door de externe accountant gehanteerd bij zijn controlewerkzaamheden.

Voor de medewerkers van Eumedion geldt tevens de 'Gedragscode Medewerkers Eumedion' die alle werknemers bij indiensttreding hebben ondertekend. Op grond van deze code moeten door de medewerkers van Eumedion bepaalde meldingen worden gedaan aan de compliance officer. De secretaris van het Algemeen bestuur (Claudia Kruse) fungeert als compliance officer.

8. FINANCIËLE SITUATIE

Eumedion kon boekjaar 2016 afsluiten met een positief saldo van € 140.212, terwijl de begroting 2016 een tekort voorzag van ruim € 13.000. Het positieve saldo is vooral het gevolg van meevallende uitgaven; vooral ten aanzien van personeels- en onderzoekskosten en de bijdrage aan de RJ.

De personeelskosten kwamen ruim € 100.000 lager uit dan begroot. Deze 'meevaller' was grotendeels het gevolg van de doorwerking van het gematigde beloningsbeleid in de afgelopen jaren. In de komende jaren zal de begroting hierop worden aangepast.

De Onderzoekscommissie entameerde in 2016 twee onderzoeksvorstellen: één over de invloed van Eumedion in de afgelopen tien jaar en één over de vermeende kortetermijngeneigdheid bij bestuurders van beursvennootschappen en bij beleggers. Omdat alleen het eerste onderzoek in 2016 werd opgeleverd, zijn alleen de kosten van dat onderzoek zichtbaar in de jaarrekening. Het onderzoek over de vermeende kortetermijngeneigdheid zal neerslaan in de jaarrekening over boekjaar 2017.

Tot slot vielen de kosten voor de commissies mee. De Eumedion-bijdrage aan de RJ wordt geboekt onder kosten voor de Verslaggevings- en auditcommissie van Eumedion. De bijdrage aan de RJ viel in 2016 lager uit dan verwacht door enerzijds de hogere inkomsten voor de RJ uit de verkoop van de bundels met richtlijnen voor de jaarverslaggeving en anderzijds door de lagere uitgaven door het secretariaat van de RJ.

De kosten voor externe contacten en evenementen vielen juist hoger uit door de viering van het tweede lustrum van Eumedion. Het bestuur nam begin 2016 het besluit om hiervoor meer geld uit te trekken dan oorspronkelijk begroot. Daarnaast waren er kosten voor het door Eumedion en Clifford Chance gezamenlijk georganiseerde seminar over de voorstellen van de Commissie Van Manen tot herziening van de Nederlandse corporate governance code.

Onder de post 'baten' wordt de post 'overige baten' 'geflatteerd' door de facturering van de twee deelnemers die gebruik maakten van de speciale engagementservice van Paul Frentrop. Met deze twee deelnemers is afgesproken dat 'doorfacturering' en de bekostiging via Eumedion lopen. Mede hierdoor is ook de post 'overige kosten' hoger dan begroot. De dienstverlening is per 1 maart 2016 beëindigd, waardoor dit niet meer zichtbaar zal zijn in de jaarrekening 2017.

Eumedion

Door het positieve saldo van ruim € 140.000 voldoet Eumedion ruimschoots aan haar in december 2015 nog eens door de Deelnemersvergadering bekrachtigde eigen reservenorm van één maal de operationele kosten (personeelskosten + huisvestingskosten). Eumedion's eigen vermogen bedraagt ultimo 2016 ruim € 1 miljoen, terwijl de eigen gestelde reservenorm ongeveer € 675.000 bedraagt. Het Algemeen bestuur heeft naar aanleiding van deze hoge buffer besloten om op de contributies van deelnemers voor boekjaar 2017 een eenmalige korting van 15% door te voeren. Hierdoor is over boekjaar 2017 een tekort van ruim € 100.000 begroot.

II. EUMEDION JAARREKENING 2016

Eumedion

1. Balans vóór resultaatbestemming per 31 december 2016

	<u>31 december 2016</u>		<u>31 december 2015</u>	
	€	€	€	€
ACTIVA				
VASTE ACTIVA				
Materiële vaste activa (1)				
Inventarissen		3.259		5.595
VLOTTENDE ACTIVA				
Vorderingen				
Belastingen en premies sociale				
Verzekeringen (2)	13.723		11.952	
Overige vorderingen en overlopende Activa (3)	<u>24.949</u>		<u>23.075</u>	
		38.672		35.027
Liquide middelen (4)		1.134.388		977.017
		<u>1.176.319</u>		<u>1.017.639</u>
PASSIVA				
STICHTINGSVERMOGEN				
Stichtingskapitaal (5)		1.018.772		878.560
KORTLOPENDE SCHULDEN				
Schulden aan leveranciers en (6) handelskredieten	41.956		11.826	
Belastingen en premies sociale (7) verzekeringen	23.703		35.764	
Overige schulden en overlopende (8) passiva	<u>91.888</u>		<u>91.489</u>	
		157.547		139.079
		<u>1.176.319</u>		<u>1.017.639</u>

Eumedion

2. Staat van baten en lasten over 2016

	2016		2015	
	€	€	€	€
Baten	(9)	878.983		866.921
Lasten				
Personeelskosten	(10)	533.970		503.593
Afschrijvingen op materiële en immateriele vaste activa	(11)	2.336		2.340
Huisvestingskosten	(12)	61.142		73.643
Externe contacten en evenementen	(13)	27.167		13.154
Commissies	(14)	23.715		28.986
Corporate Governance Research	(15)	28.954		5.027
Website onderhoud	(16)	1.525		1.469
Algemene kosten	(17)	<u>59.962</u>		<u>54.130</u>
Som der bedrijfslasten		<u>738.771</u>		<u>682.342</u>
Saldo van baten en lasten		<u>140.212</u>		<u>184.579</u>

Het bestuur is voornemens het saldo van baten en lasten over het boekjaar 2016 toe te voegen aan de algemene reserve binnen het stichtingsvermogen.

3. Toelichting op de jaarrekening

Algemene grondslagen voor verslaggeving

Verslaggevende entiteit

Stichting Eumedion, statutair gevestigd te Amsterdam, is ingeschreven in het handelsregister onder nummer 27170718.

Verslaggevingsperiode

Deze jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2016, dat is geëindigd op balansdatum 31 december 2016.

De standaarden op basis waarvan de jaarrekening is opgesteld

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de bepalingen van RJ-Richtlijn 640 Organisaties-zonder-winststreven. Tenzij bij de desbetreffende grondslag voor de specifieke balanspost anders wordt vermeld, worden activa en passiva bij eerste verwerking tegen de reële waarde gewaardeerd en vervolgens tegen geamortiseerde kostprijs onder aftrek van noodzakelijk geachte voorzieningen voor het risico van oninbaarheid.

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Baten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn.

Grondslagen voor de waardering van activa en passiva

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa worden gewaardeerd op verkrijgingsprijs, verminderd met de cumulatieve afschrijvingen en indien van toepassing met bijzondere waardeverminderingen. De afschrijvingen worden gebaseerd op de geschatte economische levensduur en worden berekend op basis van een vast percentage van de verkrijgingsprijs, rekening houdend met een eventuele residuwaarde. Er wordt afgeschreven vanaf het moment van ingebruikneming. Op terreinen wordt niet afgeschreven.

Vorderingen

De vorderingen worden gewaardeerd tegen nominale waarde onder aftrek van voorzieningen wegens oninbaarheid.

Liquide middelen

De liquide middelen zijn gewaardeerd tegen nominale waarde.

Kortlopende schulden

Schulden worden gewaardeerd tegen nominale waarde tenzij anders vermeld.

Grondslagen voor de bepaling van het resultaat

Baten en lasten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben. Winsten worden slechts opgenomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verplichtingen en mogelijke

Eumedion

verliezen die hun oorsprong vinden voor het einde van het verslagjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

4. Toelichting op de balans per 31 december 2016

ACTIVA

VASTE ACTIVA

1. Materiële vaste activa

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
Inventarissen	<u>3.259</u>	<u>5.595</u>
		<u>Inventarissen</u>
		€
 <i>Stand per 1 januari 2016</i>		
Aanschaffingswaarde		11.695
Cumulatieve afschrijvingen		<u>-6.100</u>
Boekwaarde per 1 januari 2016		<u>5.595</u>
<i>Mutaties</i>		
Investeringen		<u>180</u>
Afschrijvingen		<u>-2.336</u>
Saldo mutaties		<u>-2.336</u>
 <i>Stand per 31 december 2016</i>		
Aanschaffingswaarde		11.875
Cumulatieve afschrijvingen		<u>-8.616</u>
Boekwaarde per 31 december 2016		<u>3.259</u>
Afschrijvingspercentage		<u>20 %</u>

Eumedion

VLOTTENDE ACTIVA

Vorderingen

	<u>31-12-2016</u>	<u>31-12-2015</u>
	€	€
2. Belastingen en premies sociale verzekeringen		
Omzetbelasting	<u>13.723</u>	<u>11.952</u>
3. Overige vorderingen en overlopende activa		
Waarborgsom	9.357	9.357
Overige vordering	13.676	10.682
Vooruitbetaalde kosten	<u>1.916</u>	<u>3.036</u>
	<u>24.949</u>	<u>23.075</u>

De borg (voor de huur van kantoorruimte) heeft een looptijd tot 1 mei 2018. De overige vorderingen hebben een looptijd tot één jaar.

4. Liquide middelen

Deutsche Bank, Zakenrekening	117.082	48.070
Deutsche Bank, Ondernemersdeposito	<u>1.017.306</u>	<u>928.947</u>
	<u>1.134.388</u>	<u>977.017</u>

De liquide middelen staan ter vrije beschikking.

PASSIVA

5. Stichtingskapitaal

Stand per 1 januari	878.560	693.981
Saldo baten en lasten boekjaar	<u>140.212</u>	<u>184.579</u>
Stand per 31 december	<u>1.018.772</u>	<u>878.560</u>

Het stichtingsvermogen bestaat sinds de oprichting van de stichting uit een algemene reserve. De algemene reserve kan vrij worden aangewend ten behoeve van de doelstelling van de stichting. De mutatie in het stichtingsvermogen betreft de verwerking van het batig saldo van baten en lasten over het boekjaar.

Eumedion

KORTLOPENDE SCHULDEN

6. Schulden aan leveranciers en handelskredieten

Crediteuren	<u>41.956</u>	<u>11.826</u>
-------------	---------------	---------------

7. Belastingen en premies sociale verzekeringen

Loonheffing	23.703	30.627
Pensioenen	<u>-</u>	<u>5.137</u>
	<u>23.703</u>	<u>35.764</u>

8. Overige schulden en overlopende passiva

Niet opgenomen vakantiedagen	25.048	30.001
Reservering vakantiegeld	14.427	14.712
Nog te betalen accountantskosten	10.000	10.000
Overige schulden	<u>42.413</u>	<u>36.776</u>
	<u>91.888</u>	<u>91.489</u>

NIET IN DE BALANS OPGENOMEN VERPLICHTINGEN

Huurverplichtingen

Dit betreft de huurkosten via Spaces Rode Olifant B.V. voor kantoorruimte te Zuid-Hollandlaan 7 in Den Haag. Deze huurverplichting is aangegaan per 1 mei 2013 voor een periode van 3 jaar. In 2016 is de huurovereenkomst met 1 jaar verlengd. In 2017 is de huurovereenkomst wederom met 1 jaar verlengd. Er is tevens een optie tot verlenging met 1 maal 1 jaar.

De verplichting over de resterende looptijd van het huurcontract tot en met mei 2017 kan als volgt worden gespecificeerd:

	EUR
Niet langer dan 1 jaar	24.750
Tussen 1 en 5 jaar	8.250
Langer dan 5 jaar	<u>-</u>
Totaal	<u>33.000</u>

5. Toelichting op de staat van baten en lasten 2016

	2016	2015
	€	€
9. Baten		
Contributies	846.700	825.933
Overige baten	29.539	36.522
Bankrente	2.744	4.466
	878.983	866.921

10. Personeelskosten

Salariskosten directie en medewerkers	423.784	400.867
Sociale lasten en pensioenlasten	79.886	79.128
Reis- en verblijfkosten	30.300	23.598
	533.970	503.593

Personeelsleden

Gedurende 2016 waren bij de stichting gemiddeld 3,8 fulltime medewerkers werkzaam (2015: 3).

11. Afschrijvingen op immateriële en materiële vaste activa

Afschrijvingen materiële vaste activa	2.336	2.340
---------------------------------------	-------	-------

12. Huisvestingskosten

Huurkosten	35.648	36.186
Overige huisvestings- en kantoorkosten	25.494	37.457
	61.142	73.643

13. Externe contacten en evenementen

Kosten symposium	27.167	11.870
Versturen persberichten	-	1.284
	27.167	13.154

Eumedion

	2016	2015
	€	€
14. Commissies		
Audit Commissie (aandeel exploitatiekosten R.J)	20.515	25.106
Overige commissies	<u>3.200</u>	<u>3.880</u>
	<u><u>23.715</u></u>	<u><u>28.986</u></u>
15. Corporate Governance Research		
Global Proxy Watch – Davis Global Advisors	1.954	5.027
Onderzoekskosten	<u>27.000</u>	-
	<u><u>28.954</u></u>	<u><u>5.027</u></u>
16. Website onderhoud		
Website onderhoud	<u><u>1.525</u></u>	<u><u>1.469</u></u>
17. Algemene kosten		
Abonnementen en contributies	6.193	-
Accountants- en administratiekosten	22.633	20.330
Vertaalkosten	3.891	2.659
Overige algemene kosten	<u>27.245</u>	<u>31.141</u>
	<u><u>59.962</u></u>	<u><u>54.130</u></u>

Bezoldiging bestuurders

Aan bezoldigingen met inbegrip van pensioenlasten als bedoeld in artikel 2:383 lid 1 BW, is in het boekjaar ten laste van de stichting gekomen voor bestuurders en voormalige bestuurders een bedrag van EUR 0 (2015: EUR 0).

Eumedion

6. Begroting 2016 versus werkelijke cijfers 2016

	Werkelijkheid	2016	Begroting	2016
	€	€	€	€
Contributies	846.700		825.800	
Bankrente	2.744		5.000	
Overige baten	29.539		5.000	
Totale baten		878.983		835.800
Personeelskosten (incl. sociale lasten)	503.670		614.643	
Huisvestingskosten	61.142		60.000	
Reizen en conferenties	30.300		25.000	
Diners, recepties, e.d.	-		2.000	
Externe contacten en evenementen	27.167		20.000	
Commissies	23.715		37.500	
Corporate governance research	28.954		40.000	
Website onderhoud	1.525		5.000	
Overige kosten	59.962		42.500	
Afschrijvingen	2.336		2.500	
Totale uitgaven		738.771		849.143
Saldo baten en lasten		140.212		-13.343

Voor een analyse van de werkelijke cijfers ten opzichte van de begroting 2016, wordt verwezen naar hoofdstuk 8 van het Verslag van het Bestuur.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er is geen sprake van gebeurtenissen na balansdatum die toelichting vereisen.

III. OVERIGE GEGEVENS

Vaststelling jaarrekening

Het bestuur heeft in de vergadering van 15 juni 2017 de jaarrekening 2016 vastgesteld.

Het bestuur stelt voor het exploitatiesaldo 2016 ad € 140.212 toe te voegen aan het stichtingsvermogen.

Den Haag, 15 juni 2017

Algemeen bestuur

Marcel Andringa

Amra Baliç

Erik Breen

Marcel Jeucken

Rogier Krens

Claudia Kruse

Garmt Louw (voorzitter)

Edith Siermann

1. CONTROLEVERKLARING VAN DE ONAFHANKELIJKE ACCOUNTANT

Aan: het Algemeen Bestuur van Stichting Eumedion

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van Stichting Eumedion per 31 december 2016 en van het saldo van baten en lasten over 2016, in overeenstemming met Richtlijn 640 'Organisaties zonder winststreven' van de Nederlandse Raad voor de Jaarverslaggeving.

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Eumedion (de Stichting) te Amsterdam gecontroleerd.

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016; en
- de toelichting met een overzicht van de belangrijke grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Eumedion zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

Goedkeurende verklaring

Materialiteit

- EUR 10.000
- Circa 1,4% van totale lasten 2016

Kernpunten van onze controle

- Verantwoording contributiebaten

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 10.000 (2015: EUR 10.000). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van de totale lasten, waarbij de materialiteit 1,4% (2015: 1,5%) van de totale lasten is. Wij beschouwen de totale lasten als de meest geschikte benchmark, omdat deze het best het activiteitsniveau van de Stichting reflecteren. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het Bestuur afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 500 rapporteren aan hen alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Het kernpunt van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. Het kernpunt van onze controle hebben wij met het Algemeen Bestuur gecommuniceerd, maar vormt geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot dit kernpunt bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van het individuele kernpunt moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordeel over dit kernpunt.

Verantwoording van contributiebaten	
Omschrijving De totale baten van de stichting bestaan vrijwel geheel uit contributiebaten. Dientengevolge hebben wij de juiste en volledige verantwoording van contributiebaten aangemerkt als een kernpunt in de controle.	
Onze aanpak Wij hebben de verantwoorde contributiebaten gecontroleerd door het toetsen van de betrouwbaarheid van de intern opgemaakte lijst van contributiebaten door middel van het analyseren van deelnemersmutaties in het te controleren boekjaar en het middels een statistische steekproef testen van verantwoorde baten uit hoofde van contributies met de deelnemersadministratie, deelnemersformulieren en openbare informatie over het belegde vermogen van deelnemers. Tevens hebben wij op basis van mutaties in de verantwoorde baten in het nieuwe boekjaar vastgesteld dat er geen baten verantwoord in het te controleren boekjaar gecrediteerd zijn in het nieuwe boekjaar.	
Onze observatie Wij hebben geen significante afwijkingen in de verantwoorde contributies 2016 geconstateerd.	

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het verslag van het Bestuur;
- de overige gegevens.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten aan de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het Bestuur en het Algemeen Bestuur voor de jaarrekening

Het Bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Richtlijn 640 'Organisaties zonder winststreven' van de Nederlandse Raad voor de Jaarverslaggeving. In dit kader is het Bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het Bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het Bestuur afwegen of de onderneming in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het Bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het Bestuur het voornemen heeft om Stichting Eumedion te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het Bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Het Algemeen Bestuur is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van Stichting Eumedion.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse

controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door de beheerder en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de onderneming haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een onderneming haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Eumedion

Wij communiceren met het Algemeen Bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het Algemeen Bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Utrecht, 15 juni 2017

KPMG Accountants N.V.

S. van Oostenbrugge RA

2. SAMENSTELLING BESTUUR

Per 1 januari 2017 fungeerden de volgende personen als bestuurder van Eumedion:

Garmt Louw (1952, m), Voorzitter

Hoofdfunctie: Zelfstandig adviseur

Relevante nevenfuncties: Bestuursvoorzitter Stichting Shell Pensioenfonds, bestuursvoorzitter Shell Nederland Pensioenfonds Stichting en lid van de raad van toezicht van Stichting Pensioenfonds Achmea.

e-mail: garmt.louw@shell.com

Marcel Jeucken (1970, m), Vicevoorzitter

Hoofdfunctie: Managing Director Responsible Investment PGGM

Relevante nevenfuncties: Lid Sustainable Pension Investments Lab en bestuurslid/penningmeester Institutional Investors Group on Climate Change

e-mail: marcel.jeucken@pggm.nl

Claudia Kruse, (1974, v), Secretaris

Hoofdfunctie: Managing Director, Head Governance & Sustainability APG Asset Management

Relevante nevenfuncties: lid van de 'Regierungskommission Deutscher Corporate Governance Kodex', voorzitter ICGN Integrated Business Reporting Committee en lid van de IIRC Council

e-mail: claudia.kruse@apg-am.nl

Erik Breen, (1972, m), Penningmeester

Hoofdfunctie: Hoofd SRI Triodos Investment Management

Relevante nevenfuncties: voorzitter Board of Governors International Corporate Governance Network (ICGN), voorzitter Integrated Reporting Framework Panel en lid Sustainable Pension Investments Lab.

e-mail: erik.breen@triodos.nl

Marcel Andringa (1970, m)

Hoofdfunctie: Uitvoerend bestuurslid vermogensbeheer Pensioenfonds Metalektro (PME)

Relevante nevenfuncties: Lid Progress Advisory Committee en lid AEX Indices Steering Committee

e-mail: marcel.andringa@metalektro.nl

Amra Baliç (1969, v)

Hoofdfunctie: Hoofd corporate governance en maatschappelijk verantwoordelijk beleggen voor de regio Europa, Midden-Oosten en Afrika (EMEA) bij BlackRock

Relevante nevenfuncties: lid Corporate Governance and Engagement Committee van de Britse Investment Association en lid Stewardship Advisory Group van de Britse Pensions and Lifetime Savings Association

e-mail: amra.balic@blackrock.com

Rogier Krens (1970, m)

Hoofdfunctie: Directeur vermogensbeheer Achmea Investment Management

Relevante nevenfuncties: lid Commissie Vermogensbeheer van de Pensioenfederatie

e-mail: rogier.krens@achmea.nl

Edith Siermann (1965, v)

Hoofdfunctie: CIO Fixed Income Investments & Manager Governance & Active Ownership

Relevante nevenfuncties: Bestuursvoorzitter Rorento, Robeco Lux-o-rente en Robeco Interest Plus funds

e-mail: e.j.siermann@robeco.nl

Plaatsvervangende bestuursleden

Per 1 januari 2017 fungeerden de volgende personen als plaatsvervangende bestuurder:

1. Barbara Bleijenbergh (PME)
2. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
3. Annette van der Krogt (Achmea Investment Management)

3. SAMENSTELLING BUREAU EUMEDION

De huidige samenstelling van het Eumedion-bureau is:

Rients Abma (1971, m), Directeur

Relevante nevenfuncties: lid van het bestuur van de Stichting voor de Jaarverslaggeving en van zijn benoemingscommissie, lid van de Commissie Financiële Verslaggeving & Accountancy van de AFM, lid van het Adviserend Panel van vertegenwoordigende organisaties van de AFM, lid van de Commissie Governance, Risk en Compliance van de NBA, lid van de Raad van Advies van het Instituut van Internal Auditors Nederland, lid van het Curatorium van het Onderzoekscentrum Onderneming & Recht van de Radboud Universiteit Nijmegen, lid van de redactie van 'Goed Bestuur', medewerker Kluwer Groene Serie Toezicht Financiële Markten, lid van de editorial board van www.shiftto.org, lid van de ICGN Shareholder Rights Committee, de ICGN Nominations Committee en lid van het Global Network of Investor Associations.

e-mail: rients.abma@eumedion.nl

tel. 070-2040303

Martijn Bos (1971, m), Beleidsmedewerker Financiële Verslaggeving en Audit

Relevante nevenfuncties: lid van de Raad voor de Jaarverslaggeving, lid van de IASB Capital Market Advisory Committee en lid van het EFRAG User Panel.

e-mail: martijn.bos@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 304

Diana van Kleef (1983, v), Legal Counsel en beleidsmedewerker corporate governance

Relevante nevenfuncties: -

e-mail: diana.vankleef@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 302

Toi van Rijn (1973, v), Office Manager

Relevante nevenfuncties: -

e-mail: toi.vanrijn@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 301

Daan Spaargaren (1981, m), Beleidsmedewerker duurzaamheid

Relevante nevenfuncties: -

e-mail: daan.spaargaren@eumedion.nl

tel. +31 (0)70-2040 305

4. SAMENSTELLING COMMISSIES EN WERKGROEPEN

Uitimo 2016 kenden de commissies en de werkgroepen van Eumedion de volgende leden:

Juridische Commissie

1. *Marice Thewessen (NN Investment Partners), voorzitter*
2. Peter Bos (Teslin Capital Management)
3. Ger Fehrenbach (PGGM)
4. Vanessa Godron (MN)
5. Bram Groenewoud (Shell Pensioenfonds)
6. Welmoed Jansen (Aegon Asset Management)
7. Sandor Hermens (Achmea Investment Management)
8. Isabelle Huinck (NLF1)
9. Zöhre Tali (APG Asset Management)
10. Wouter Kuijpers (Robeco)

Verslaggevings- en auditcommissie

1. *Angeli van Buren-Seelen (PGGM), voorzitter*
2. Marianne Oomkes (KPN Pensioenfonds)
3. Arjan Palthe (NN Investment Partners)
4. David Shammai (APG Asset Management)
5. Nanjeh de Vink (Syntrus Achmea)
6. Christian Vondenbusch (Robeco)

Beleggingscommissie

1. *Carola van Lamoen (Robeco), voorzitter*
2. Rob Beale (Capital Group International)
3. Nathalie Beinisch (Aegon Asset Management)
4. Roland Bosch (Hermes Investment Management)
5. Wouter Bosschaart (Delta Lloyd Asset Management)
6. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
7. Michiel van Esch (Robeco)
8. Nadja Franssen (SPF Beheer)
9. Hellen Goorse (MN)
10. Marian Hogeslag (DoubleDividend)

11. Helen Hopkins (USS)
12. Rombout Houben (Teslin Capital Management)
13. Jennifer Law (BlackRock)
14. Kalina Lazarova (BMO Global Asset Management)
15. Iris Lether (Triodos Investment Management)
16. Karlijn van Lierop (MN)
17. Frithjof van Rems (NLFI)
18. Rogier Snijdewind (PGGM)
19. Hanneke Veringa (AXA Investment Management)
20. Holger Weeda (BNP Paribas Investment Partners)
21. Joop Witteveen (Kempen Capital Management)
22. Djimmer Yetsenga (Achmea Investment Management)
23. Corné van Zeijl (Actiam)

Onderzoekscommissie

1. *Harald Walkate (Aegon Asset Management), voorzitter*
2. Johan van der Lugt (NN Investment Partners)
3. Willem Schramade (NN Investment Partners)
4. Rosl Veltmeijer (Triodos Investment Management)

PR-Commissie

1. *Rients Abma (Eumedion), voorzitter*
2. Harmen Geers (APG Asset Management)
3. Michel Meijs (APG Asset Management)
4. Astrid Overeem (BlackRock)
5. Thomas Steiner (Triodos Investment Management)
6. Maurice Wilbrink (PGGM)
7. Leon Willems (NN Investment Partners)

Werkgroep Bestuurdersbezoldiging

1. *Rients Abma (Eumedion), voorzitter*
2. Mirte Bronsdijk (APG Asset Management)
3. Michiel van Esch (Robeco)
4. Ger Fehrenbach (PGGM)
5. Maarten Hartog (Teslin Capital Management)

Eumedion

6. Anna-Sterre Nette (MN)
7. Baharak Sabourian (NLF1)
8. Djimmer Yetsenga (Achmea Investment Management)

De directeur en medewerkers van Eumedion zijn q.q. lid van alle commissies en werkgroepen.

5. LIJST VAN DEELNEMERS

Eumedion heeft per ultimo 2016 de volgende deelnemers:

1. Aberdeen Asset Management
2. Stichting Pensioenfonds van de ABN AMRO Bank N.V.
3. Stichting Pensioenfonds ABP
4. Achmea Investment Management
5. Actiam
6. Aegon Asset Management
7. Ahold Pensioenfonds
8. Allianz Nederland Asset Management B.V.
9. APG Groep N.V.
10. AXA Investment Managers
11. Bedrijfspensioenfonds voor het Bakkersbedrijf
12. Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor het beroepsvervoer over de weg
13. BlackRock
14. Blue Sky Group
15. BMO Global Asset Management
16. BNP Paribas Investment Partners
17. BPF Bouw
18. Capital Group International
19. Capital Research and Management Company
20. Cohen & Steers
21. Stichting Pensioenfonds Casinospelen
22. DELA
23. Delta Lloyd Asset Management
24. DoubleDividend Management B.V.
25. Stichting Pensioenfonds Gasunie
26. De Goudse
27. Stichting Pensioenfonds voor de Grafische Bedrijven
28. Hermes Investment Management Ltd.
29. Stichting Pensioenfonds Hoogovens
30. Pensioenfonds Horeca & Catering
31. Stichting Pensioenfonds IBM Nederland

32. Stichting Pensioenfonds ING
33. Kempen Capital Management
34. Stichting Algemeen Pensioenfonds KLM
35. Stichting Pensioenfonds KPN
36. Loyalis
37. Stichting Lucent Technologies Pensioenfonds
38. PME
39. Pensioenfonds Medewerkers Apotheken
40. Pensioenfonds Metaal en Techniek (PMT)
41. Menzis
42. MN
43. NN Investment Partners
44. Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer
45. PGGM Vermogensbeheer
46. Railway Pension Investments Ltd
47. Robeco Groep N.V.
48. BPF Schilders
49. Stichting Shell Pensioenfonds
50. Stichting Spoorweg Pensioenfonds
51. Stichting Telegraafpensioenfonds 1959
52. Teslin Capital Management
53. Triodos Investment Management BV
54. Stichting Pensioenfonds Unilever Nederland 'Progress'
55. Universities Superannuation Scheme (USS)
56. Pensioenfonds voor Werk en (re)Integratie
57. Stichting Pensioenfonds voor de Woningcorporaties
58. Pensioenfonds Zorg en Welzijn
59. Stichting Bedrijfspensioenfonds Zorgverzekeraars

Geassocieerde deelnemers:

1. Pensioenfederatie
2. Netherlands Financial Investments (NLFI)

6. CONTACT

Indien u meer informatie wenst, kunt u contact opnemen met het bureau van Eumedion:

Algemeen

Kantoor: Zuid-Hollandlaan 7
2596 AL DEN HAAG

Telefoon: +31 (0)70 - 2040 300

E-mail: info@eumedion.nl

Website: www.eumedion.nl

Twitter: [@Eumedion](https://twitter.com/Eumedion)

Rients Abma, Directeur

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 303

E-mail: rients.abma@eumedion.nl

Martijn Bos, Beleidsmedewerker Verslaggeving en Audit

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 304

E-mail: martijn.bos@eumedion.nl

Diana van Kleef, Legal Counsel en Beleidsmedewerker Corporate Governance

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 302

E-mail: diana.vankleef@eumedion.nl

Toi van Rijn, Office Manager

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 301

E-mail: toi.vanrijn@eumedion.nl

Daan Spaargaren, Beleidsmedewerker Duurzaamheid

Telefoon: +31 (0)70 – 2040 305

E-mail: daan.spaargaren@eumedion.nl